

UNIVERZITET U SARAJEVU – FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU

TURSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Završni rad

**AŞIK PAŞA, TURSKI PJESNIK IZ 13. STOLJEĆA (1272-1333) I
NJEGOV DOPRINOS RAZVOJU TURSKOG JEZIKA**

Mentorica: prof. dr. Kerima Filan

Studentica: Kanita Melić

Septembar, 2024.

UNIVERSITY OF SARAJEVO – FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF ORIENTAL PHILOLOGY
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

Final Thesis

**AŞIK PAŞA, 13TH CENTURY TURKISH POET (1272-1333)
AND HIS CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF
THE TURKISH LANGUAGE**

Mentor: prof. dr. Kerima Filan

Student: Kanita Melić

September, 2024.

SADRŽAJ

SADRŽAJ.....	3
UVOD	4
PRVI DIO	6
1.1. O KIRŠEHIRU U XIII I XIV STOLJEĆU	6
1.2. PORODICA I ŽIVOT AŠIK PAŠE.....	7
1.3. AŠIK PAŠA KAO KNJIŽEVNA LIČNOST I NJEGOVA DJELA.....	9
1.3.1. Književna ličnost	9
1.3.2. Djela.....	11
<i>Garibnama</i>	11
<i>Fakrnama (Knjiga o siromaštvu)</i>	11
<i>Vasf-i Hal (Opis stanja)</i>	12
<i>Hikaye – Pripovijest</i>	12
<i>Kimya Risalesi – Traktat o hemiji</i>	12
<i>Elifnama</i>	12
<i>Risale fi Beyanis-Sema (Traktat o objašnjenju semaa)</i>	12
<i>Tasavvuf Risalesi (Traktat o tesavufu)</i>	12
<i>Furkatnama</i>	12
Diğer şiirleri – Druge pjesme	13
DRUGI DIO	13
2.1. <i>GARIBNAMA</i>	13
2.2. SADRŽAJ <i>GARIBNAME</i>	15
2.3. MJESTO I ZNAČAJ AŠIK PAŠE I <i>GARIBNAME</i> U HISTORIJI PISANOG TURSKOG ANADOLSKOG JEZIKA	19
2.3.1. RJEČNIK <i>GARIBNAME</i>	21
2.3.2. ARHAIČNE RIJEČI U <i>GARIBNAMI</i>	22
2.3.3. ZAJEDNIČKE RIJEČI <i>GARIBNAME</i> I DIJALEKTA KIRŠEHIRA	24
2.4. IDEJA JEDINSTVA KOD AŠIK PAŠE	27
2.5. AŠIK PAŠA I JUNAŠTVO	31
2.6. ZNAKOVI ESNAFA U <i>GARIBNAMI</i>	35
ZAKLJUČAK.....	42
SAŽETAK.....	44
SUMMARY	45
LITERATURA.....	46

UVOD

U ovom radu ćemo predstaviti Aşik Pašu (*Aşık Paşa*), njegovo djelo *Garibnamu*, kao i njegov doprinos razvoju turskog jezika u XIII–XIV stoljeću. Kako smo kao osnovni izvor za izradu ovog rada koristili djelo *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı – edebi kişiliği ve eserleri)* prof. dr. Ahmeta Gunšena (*Ahmet Günşen*), u nekoliko crta ćemo navesti karakteristike navedenog djela, kao i biografiju pisca.

Knjiga *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-edebi kişiliği ve eserleri)* sastoji se iz dva dijela. Prvi dio govori o biografiji Aşik Paše i njegovim djelima, okruženju, te o političkim i društvenim prilikama u kojima je živio, svjedočio i stvarao, i drugi dio knjige koji je posvećen njegovom djelu *Garibnama*. Za brojne primjere stihova korišteno je djelo *Garibnama*, prvi i drugi tom teksta u transkripciji koji se nalaze u bibliotekama Süleymaniye Kütüphanesi u Istanbulu – Laleli; biblioteka Hacı Selim Ağa Kütüphanesi u Istanbulu – Üsküdar, odjeljak Hüdai Efendi; biblioteka Kayseri/Raşit Efendi Kütüphanesi, te transkripcija *Garibname* prof. dr. Kemala Javuza. Mi smo u ovom radu sve primjere stihova preuzeli od prof. Gunšena, a on iz navedenih izvora, i to tako da za svaki dio i odjeljak navodi tačno iz kojeg izvora je preuzeo stihove za taj dio. U nastavku ćemo se upoznati s autorom navedenog djela.

Ahmet Gunšen je rođen 1962. godine. Nakon relevantnog obrazovanja, od 1985. godine je radio kao nastavnik i profesor turskog jezika u srednjoj školi Kirşehir, te na Pedagoškom fakultetu u Kirşehiru, na Odsjeku za turski jezik i književnost. Godine 1994. postao je doktor turskog jezika sa svojom tezom pod naslovom *Kırşehir ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük) – Dijalekti Kirşehira i okoline (Analiza – tekstovi – rječnik)* koju je objavilo i Tursko lingvističko društvo 2000. godine. Od 2009. radi na Univerzitetu Trakija, Fakultet za književnost, Odsjek za turski jezik i književnost. Šef je Odsjeka za savremeni turski jezik. Pored ostalih akademskih studija prof. dr. Ahmet Gunšen ima osam objavljenih knjiga, mnogo poglavlja u knjigama, članaka objavljenih u domaćim i međunarodnim recenziranim časopisima, te radova predstavljenih na domaćim i međunarodnim simpozijima. Prof. Gunšen je zadnjih godina aktivno uključen i u politička dešavanja u Turskoj.

Naime, prof. dr. Ahmet Gunšen je ovo djelo napisao da bi nas podsjetio na važnost Aşik Paše i njegovog djela *Garibnama*. Budući da je Aşik Paša, nažalost, doživio nesreću pada u maglovite

i tihe hodnike historije posljednjih nekoliko stoljeća, za razliku od nekih drugih pisaca njegovog vremena, ovim radom želimo istaknuti njegovo stvaralaštvo i njegovu važnost za turski jezik, kao i njegov doprinos razvoju turskog jezika.

Aşik Paša (*Aşık Paşa*) je jedan od najistaknutijih sufijskih pjesnika XIII–XIV stoljeća. Budući da je živio i djelovao u Kirşehiru, koji je za njegova života bio pod seldžučkom, a zatim i pod upravom Osmanlija, bit će prikazani i politički i društveni okviri djelovanja Aşik Paše. Premda je država Seldžuka bila turska država, u to doba se kao zvanični jezik koristio perzijski. Arapski je svakako bio dominantan jezik u vjerskom i naučnom životu. Turski jezik dolazi na scenu kao državni jezik uporedo s osnivanjem Osmanske države. Kako je ta država historijska nasljednica prethodne Seldžučke države, a u oblasti nauke i kulture ona je bila nasljednica i drugih islamskih država koje su postojale prije nje, turski jezik je bio pod snažnim utjecajem arapskog i perzijskog. Naime, arapski se i u Osmanskoj državi koristio kao jezik vjere i nauke, a perzijski je bio snažno zastupljen u književnosti. Utjecaj tih jezika na turski ogleda se u mnoštvu leksike koju je turski primio iz arapskog i perzijskog. Istovremeno je turski primao i čitave sintagme koje su se uklapale u sistem turskog jezika. Zbog svega navedenog su čak i neki turski pisci i pjesnici tog vremena svoja djela pisali na arapskom i perzijskom jeziku. Aşik Paša je, međutim, jedan od onih učenjaka svoga vremena koji je pisao na turskom jeziku. On predstavlja jednu od najsvjetlijih figura u razvoju turske književnosti i jezika i bio je ključan u oblikovanju ranog turskog pjesničkog izraza i standardizaciji jezika. On je u svome djelu posebno istakao da je pisao na turskom kako bi podučio narod. O tome najbolje govori njegovo najpoznatije djelo *Garibnama*, napisano na osmansko-turskom jeziku. Sa svojim djelom *Garibnama* ne samo da je doprinio književnoj tradiciji već je i značajno uticao na evoluciju turskog jezika, dajući mu sofisticiraniji izraz i dublju simboliku. U vremenu kada su se književni izrazi u centralnoj Anadoliji tek počinjali oblikovati, Aşik Paša je uspio da upotrijebi turski jezik na način koji je obogatilo njegovu ljepotu i kompleksnost. Kroz svoje pjesničke forme, on je stvorio djelo koje ne samo da je odražavalo kulturne i duhovne vrijednosti svog vremena već je i postavilo temelje za budući razvoj turske književnosti.

U ovom radu će biti predstavljen značaj Aşik Paše kao pjesnika i njegov doprinos razvoju turskog jezika kroz analizu njegovog djela *Garibnama*. Zanimat će nas turski jezik kojim je *Garibnama* pisana, što ćemo nastojati ustanoviti upoređujući taj jezik sa savremenim turskim jezikom. Posebna pažnja biće posvećena jezičkim formama koje je Aşik Paša unio u svoje pjesme, te u kojoj mjeri su u Aşik Pašinoj *Garibnami* prisutne riječi iz arapskog i perzijskog

jezika i koliki je taj omjer u odnosu na savremeni turski jezik. Do tih podataka namjeravamo doći navodeći odabrane stihove iz *Garibname* i analizirajući njihovu leksiku. Razumijevanje njegovog doprinosa pomaže u sagledavanju šireg konteksta razvoja turske književnosti i jezičkog nasljeđa, čineći njegovu ostavštinu ključnom za kulturni identitet i književni razvoj.

PRVI DIO

1.1. O KIRŠEHIRU U XIII I XIV STOLJEĆU

Kao što ljudi imaju svoj identitet, tako isto i gradovi imaju svoj. Taj identitet iznosi na vidjelo sve kulturne vrijednosti koje su se razvile tokom vremena. U tom smislu, Kiršehir je pokrajina koja ima vrlo posebno mjesto i važnost u historiji turske Anadolije. Kiršehir je osnovan prije 3000–3500 godina. To je jedan od rijetkih gradova koji su osnovali i ime mu dali sami Turci. U kratkom vremenu postao je kulturni i civilizacijski centar sa zajednicom Turaka/Turkmena. U XIII stoljeću Kiršehir je bio kulturni centar s najmanje dva univerziteta, Muzaffereddin Behramşah i Cacabey medresa iz 1272. godine, koja je u tom periodu bila izuzetno prosperitetna. Ovaj prosperitet u obrazovanju je u narednom periodu u Kiršehir privukao veliki broj učenih ljudi, derviša i šejhova, te hrabrih ratnika koji su unaprijedili njegov dalji razvitak. Pored toga, bio je i veliki ekonomski centar koji je imao kovnicu novca. Stanovništvo Kiršehira se najviše bavilo stočarstvom i zemljoradnjom, te privredom i trgovinom. O Kiršehiru govori i Hadži Bektaš Veli (*Hacı Bektaş Veli*) u svojoj Vilajetnami: „Ispostavilo se da je ime Kiršehira u to vrijeme bilo Gülşehri. Bilo je mnogo mesdžida, džamija i medresa. Bio je to napredan grad. Grad je bio pun profesora, muftija, učenjaka, kadija i neporočnih ljudi.“¹

Također, očigledna je važnost organizacije Ahija u seldžučkom i osmanskome periodu, s njenim ekonomskim, političkim i vojnim aspektima. Ova organizacija, koja je imala razrađen sistem esnafskih društava po kojem su djelovali u cijelom Osmanskom Carstvu, imala je sjedište u Kiršehiru. Ahilijstvo je odgojno-obrazovna organizacija koja je od XIII stoljeća na geografskom podneblju Anadolije i Rumelije bila aktivna oko 500 godina. Ova organizacija je bila aktivna i na polju politike i ekonomije, kao i na etičkom i vojnom polju i određivala je oblik i organizaciju društvenog života, a bila je isto tako vrlo utjecajna u razvoju države i društva.

Organizacija Ahija i njen osnivač Ahi Evran-i Veli imali su nacionalne i univerzalne vrijednosti kao što su jedinstvo, rad, moral, svijest, tolerancija i solidarnost i nastali su u Kiršehiru. Ako se

---

¹ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 3-4.

uzmu u obzir i sva druga velika imena koja je iznjedrio ovaj grad, sve to dovoljno govori o njegovom značaju. Ahmed-i Gulšehri i Ašik Paša su pisanjem djela na turskom jeziku dali svoj veliki doprinos u tom periodu razvoju turskog jezika, a pored njih tu su i Šejh Süleyman-i Türkmani, Mevlana Dželaludin Rumi, Junus Emre, Piri Turkistani Hoca Ahmet Jesevi, Hadži Bektaš Veli, sva imena koja žive u Kiršehiru i dan-danas.

Jedna od vrijednosti koja Kiršehir, grad nauke, kulture i mudrosti, održava živim jeste, bez sumnje, Ašik Paša. On je sufija, naučnik i čovjek od umjetnosti u Turskoj u XIII–XIV stoljeću. Bio je bajraktar turskog jezika. Svojim djelima na turskom dao je svoj veliki doprinos razvoju turskog jezika u tom periodu.

1.2. PORODICA I ŽIVOT AŠIK PAŠE

Ašik Paša je rođen 1272. godine u Arapsunu blizu Kiršehira, u porodici koja je doprinijela razvoju islama u Anadoliji. Ašik Paša i njegova porodica imali su važnu ulogu za vrijeme vladavine Seldžuka, a kasnije i u osnivanju Osmanskog Carstva. Ašik Pašazade, unuk Ašik Paše, navodi da je Ašik Paša bio državnik. Arapsun, s današnjim nazivom Gulšehir, sjedište je pokrajine koja je povezana s Nevšehirom. Kiršehir XIII i XIV stoljeća je sjedište nauke, kulture, umjetnosti i civilizacije. Kiršehir je odgojio važne ličnosti kao što su Ahi Evran-i Veli, Šejh Suleyman-i Turkmani, Kaya Šejhi, Ahmed-i Gulšehri i Džadža Beg (*Caca Bey*). Ako dodamo Hadži Bektaš Velija i Junusa Emrea, koji su također živjeli blizu Kiršehira, biće jasnija slika područja gdje je Ašik Paša odrastao i živio.

Baba Iljas, djed Ašik Paše, jedna je od najvažnijih ličnosti Anadolije XIII stoljeća. Spominje se kao Šejh Iljas Horosani. Iz njegovog imena se vidi da je svojedobno došao iz Horasana u Anadoliju. Ovdje je bio cijenjen kao sufija. Narod ga je poštovao zbog njegove čestite osobnosti. Muhlis Paša, otac Ašik Paše, živio je u razdoblju kada su vladali Gijaseddin Keyhusrev II (1237–1245), Izzeddin Kejkavus (1246–1249), Alaeddin Kejkubad II (1249–1254), Rukneddin Kiličarslan IV (1254–1275) i Gijaseddin Keyhusrev III (1266–1284). Život mu je prošao u borbi. Bio je svjedok smrti Kiličarslana IV. Izvori govore kako je on, nakon poraza Gijaseddina Keyhurseva II 1243. godine na Kösedağu, preuzeo vlast u toj regiji, te je postavio Karamanoğlu Mehmet Beya na čelo bejluka. Muhlis Paša je bio glavna osoba iza edikta kojim je Karamanoğlu Mehmet Bey turski učinio prvim državnim jezikom u Anadoliji. Uveo je turski jezik u upotrebu kao službeni jezik 13. maja 1277. godine, i kao govorni i kao pisani jezik. Muhlis Paša se kasnije vratio u Arapsun (Gulšehir), gdje je ostao do kraja života, a sina Ašik Pašu ostavio je u emanet Šejhu Osmanu i najvjerojatnije je preselio između 1280.

i 1290. godine. Iako postoje izvori koji govore da je Muhlis Paša imao devetero djece, poznato je da je imao troje, koja su se zvala Alaeddin Ali, Gijaseddin Mahmud i Oguz Čelebi. Aşik Paša je jedan od njegovih sinova, a pravo ime mu je Ali. Aşik Paša mu je pseudonim, o kojem govori u *Garibnami* – da mu je to ime dao profesor Hizir:

Ol kıgırdı² bana 'Aşik adını

Ol bırakdı cânuma ışk dadını³

On me je nazvao imenom Aşik

On mi je duši ostavio okus ljubavi

Istu informaciju mu daje i sin Elvan Čelebi u svom djelu Menakibul-Kudsijje:

Ol ledün issi⁴ Hızır peygâMBER

Ana 'Aşik diyü hitâb eyler⁵

Vlasnik duhovnog znanja prorok Hizir

Njemu se obraća imenom Aşik

Naziv „paša“ u turskom jeziku datira od XIII stoljeća, a koristi se kao „vladar“ ili „sultan“. Taj naziv su dobivale ličnosti koje su se borile i imale veliki vjerski utjecaj, a također i žene. Značenje „paše“ u XIII stoljeću razlikuje se od značenja naziva „paša“ koji su dobivali veziri u osmanskoj vladavini i generali poslije Tanzimata.

Iz izvora saznajemo da mu je žena bila Hadži Hatun, i da je imao četiri sina, to su Elvan, Selman, Hasan Džan i Kizildža, i jednu kćerku Melek Hatun. Aşik Paša je umro u 63. godini života, 733/1332. (1333.) u Kirşehiru.

Aşik Paša je u trinaestoj godini postao šejh. U izvorima se ne navodi naziv sufijskog bratstva kojem je pripadao, ali polazeći od *Garibname* može se reći da je pripadao sunijama. Njegov unuk Aşik Pašazade navodi da su svi članovi porodice pripadali sufijskom bratstvu Vefaija. Poslije Aşik Pašinog unuka, Aşik Pašazadea, iz ove porodice nije izašla osoba značajna za

---

² Kığırmak: çağırmaq, seslenmek, hitap etmek. – zvati (po imenu), obraćati se, oslovljavati.

³ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşik Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 10.

⁴ İssi: sahibi. – vlasnik, posjednik.

⁵ Ibid, str. 10.

državu i vjeru kao on. Danas se u Kiršehiru nalazi kvart, kampus univerziteta, osnovna škola, sportska dvorana i novine koji nose njegovo ime. Ovo je dokaz kako su stanovnici Kiršehira vezani za Aşik Pašu i kako poštuju njegov rad. U Istanbulu se također nalazi „Aşik Paša Džamija“ i „Kvart Aşik Paše“.⁶

Turbe Aşik Paše nalazi se na brdu s pogledom na grad na sjeveroistoku Kiršehira, a na putu Ankara – Kayseri. Mezar se nalazi unutar kompleksa *Turbe Aşik Paša*. Ovo turbe predstavlja izvanredan primjer turske arhitekture, a izgradio ga je sin Aşik Pašinog brata, vezir sultana Eretne, Alaaddin Ali Šah. Ista osoba je izgradila i mauzolej Aşik Pašinog sina Elvana Čelebija u Čorumu (Çorum), okrug Mecitözü. Aşik Pašino turbe se od izgradnje pa do danas u narodu smatra svetim mjestom i jako je posjećeno, a sve radi uvjerenja da se tu primaju dove. Ljudi jako cijene Aşik Pašu i njegov rad i vjekovima ga vide kao velikana i evliju.

1.3. AŠIK PAŠA KAO KNJIŽEVNA LIČNOST I NJEGOVA DJELA

1.3.1. Književna ličnost

Aşik Paša je jedan od najpoznatijih pjesnika turske sufijske književnosti XIII–XIV stoljeća. S obzirom na to da je živio na prijelazu dva stoljeća, ponekad se u izvorima navodi XIII, a ponekad XIV stoljeće. Njegovo najznačajnije djelo *Garibnama* pokazuje njegovo izvanredno vladanje islamskim naukama i sufizmom. U predgovoru primjerka *Garibname* iz biblioteke Uskudar Hadži Selim Aga postoji pjesma na hebrejskom, što ukazuje na njegovo poznavanje ovog jezika⁷. Na osnovu priče o grožđu koja se nalazi u prvom dijelu *Garibname* može se reći da je znao i armenski jezik.

U turskoj književnosti, koja je oblikovana nakon što su Turci prihvatili islam, vidimo da se, počevši od prvih djela kao što su *Kutadgu Bilig* i *Atabetül-Hakayık*, vjekovima, djela koja rasvetljavaju svjetska pitanja uvijek zasnivaju na stihovima i hadisima. Ističući vrijednost nauke u ovim sufijskim djelima, koja su odigrala veliku ulogu u širenju islama, skrenuta je pažnja na potrebu da čovjek zna svrhu svog stvaranja. Ovako Aşik Paša govori o tome:

Kendüzin bilendür ol Hakk'ı bilen

Kendüye gelendür ol Hakk'ı bulan

---

⁶ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşik Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 17.

⁷ Ibid, str. 17.

(Kendini bilen Rabb'ini bilmiş demektir; kendine gelen de Allah'ı bulmuştur.)⁸

(*Ko poznaje sebe, spoznao je svog Gospodara; ko pronade sebe, našao je Boga.*)

Âşık ol kendüzini bilenlere

Toprag eyle yüzünü sen anlara

(Âşık! O kendini bilenlerin yolunda toprak olup yüzünü sürü ve canını ver.)⁹

(*Zaljubljenik! Na putu onih koji poznaju sebe postanite zemlja i dajte svoje lice i svoj život.*)

Potrebno je odmah napomenuti i činjenicu da je u vrijeme dolaska Turaka u Anadoliju postojala njihova tradicija usmenog prenošenja znanja, kao i narodna književnost. Kako su većina Turaka koji su došli u Anadoliju bili Oguzi, turski jezik koji se razvijao u Anadoliji bio je oguski turski. Na tom jeziku su se učila djela o osnovama islamske vjere, prijevodi Kur'ana i hadisa, priče i epovi o herojima anadolskih Turaka, priče o Dede Korkutu, te narodna tradicija. Opjevavani su alpovi (turski narodni heroji), ali i drugi historijski islamski heroji. Sve ove teme iz narodne književnosti će u većoj ili manjoj mjeri utjecati na pisce i pjesnike tog vremena.

H. Mevlana (1207–1273) je pisao svoja djela na perzijskom, jer je živio u Konji, glavnom gradu Seldžuka, gdje je perzijski jezik bio dominantan. A u Kirşehiru, koji je odmah pored Konje, stanje je bilo suprotno. U njemu je dominirala turska kultura. Iz tog razloga su pisci i pjesnici koji su živjeli u Kirşehiru poput Hadži Bektaši Velija, Ahi Evran-i Velija, Šejh Sulejmani Turkmanija, Ahmed-i Gulšehrija i Aşik Paše (1272–1333) više koristili turski jezik.

Aşik Paša je bio pod utjecajem Mevlane i Sultan Veleda, a poznao je i pjesnike perzijske sufijske književnosti, kao što su Attar i Senai. U *Garibnami* se vidi utjecaj Mevlane, Junus Emrea i Hadži Bektaš Velija na njegovom književnom izražavanju. Aşik Paša priča priče o životu i običajima turskog naroda tog perioda kao i Mevlana. Čak se neki stihovi iz *Garibname* podudaraju sa stihovima iz Mesneviye. Također u nekim djelovima *Garibname* gdje govori o *nefsu* osjeti se utjecaj Junusa Emrea, kao da objašnjava njegove stihove, te možemo uočiti sličnosti s djelom *Risâletü'n-Nushiyye* Junusa Emrea. Neki stihovi iz Divana Junusa Emrea objašnjeni su također u *Garibnami*. Ovim utjecajima ili sličnostima sa *Garibnamom* možemo dodati još i *Makâlât* Hadži Bektaš Velija. Iako postoji utjecaj drugih na njegov rad, on je bio jedinstven i začetnik nekih aspekata u književnosti. Naprimjer, pored žanrova kao što su *Miracnâme* i *Mevlid*, prvi primjeri djela koji će kasnije biti istaknuti, kao što su *Leylâ* i *Mecnun*,

⁸ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşik Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 40.

⁹ Ibid, str. 40.

Yusuf i Züleyha, mogu se naći baš kod Aşik Paše. Neke izreke kod Sinan-paše također dolaze iz *Garibname*. Jedan od izvora Mevluda Sulejmana Čelebija (*Vesiletü'n-Necât*) je Aşik Pašina *Garibnama*. Vidi se da se mnogi stihovi u Mevludu tačno poklapaju sa bejtovima u *Garibnami*.

Aşik Paša navodi da je pisao na turskom i na taj način širio svoje znanje i misiju. Često se žali na nezainteresovanost za turskim jezikom:

Türk diline kimsene bakmaz-ıdı

Türklere hergiz gönül akmaz-ıdı

(Türk diline ise kimse bakıp onu araştırmaz ve Türklere asla gönül vermezlerdi.)¹⁰

Niko nije brinuo o turskom

Nisu svi voljeli turski narod

(Ne vole turski i ne istražuju ga, kao što ne vole turski narod.)

Aşik Paša je cijenio turski i pisao djela na turskom, te je tako dao veliki doprinos razvoju turskog jezika. Pored naučnog jezika arapskog i književnog perzijskog, on je preferirao turski i na taj način je omogućio da turski postane književni jezik. S gore navedenim dvostihom on je pokazao kako je moguće zavoljeti jedan narod preko njegovog jezika.

1.3.2. Djela

Garibnama

Garibnama je najznačajnije djelo Aşik Paše. Dovršio ga je dvije godine prije smrti. *Garibnama* predstavlja religiozno-mističnu mesneviju, a u literaturi se ponekad naziva i *Divanom*. Pošto ćemo se *Garibnamom* detaljnije pozabaviti u posebnom dijelu u nastavku rada, ovdje ćemo sada preći na predstavljanje ostalih Aşik Pašinih djela.

Fakrnama (Knjiga o siromaštvu)

U sufijskom i simboličnom djelu *Fakrnama* Aşik Paša razmatra skromnost i zadovoljavanje onim što se ima, opisujuću ove vrline kroz pticu Fakr koja je okićena različitim bojama. Nakon priče Aşik Paša daje savjete o tome kako treba biti skroman i na taj način dostići ljubav Boga.

---

¹⁰ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kışılığ ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 23.

Postoje dva primjerka *Farkname*, jedan je u Rimu, a drugi u Manisi. Oba primjerka je objavio Agah Sirri Levend.

Vasf-i Hal (Opis stanja)

Ovo djelo je mala mesneviya koja sadrži 39 stihova. Aşik Paša u ovoj mesneviyi razmatra pojam vremena. Za njega na svijetu postoje tri vrste vremena: prošlost, budućnost i sadašnjost. Prošlost je prošla, a budućnost ne može niko znati. Najbitnije vrijeme je trenutno vrijeme. I ovo djelo je objavio Agah Sirri Levend.

Hikaye – Pripovijest

Aşik Paša u ovoj mesneviyi govori o događanjima koja su zadesila jednog muslimana, kršćanina i jevreja. Također savjetuje kako treba davati značaj mudrosti.

Kimya Risalesi – Traktat o hemiji

Neizvjesno je da li ovo poetsko djelo o hemiji, koja ima za cilj da dobije zlato ili srebro dodavanjem „eliksira“ bilo kojoj supstanci, pripada Aşik Paši. Prema Agâh Sirri Levendu, ova sumnja ne proizlazi iz teme djela, već iz neispravnog i nerazumljivog načina izražavanja. Jedini primjerak ovog djela nalazi se u Pokrajinskoj javnoj biblioteci Çorum, a objavio ga je Agah Sirri Levend.

Elifnama

Elifnama je zbirka pjesama gdje svaki stih počinje jednim slovom arapskog pisma. Ova zbirka se sastoji od 30 pjesama koje se nalaze na kraju *Garibname*.

Risale fi Beyanis-Sema (Traktat o objašnjenju sema)

Iako postoje tvrdnje da ovo djelo ne pripada Aşik Paši, Fuat Köprülü govori da se u *Garibnami* navodi pseudonim Aşik.

Tasavvuf Risalesi (Traktat o tesavufu)

Ovo djelo je skraćena verzija *Garibname*. Prema prof. dr. Kemalu Javuzu, *Traktat o tesavufu* nije napisao Aşik Paša. Prof. dr. Džihan Okujudžu (*Cihan Okuyucu*) upoređivao je ovaj Traktat i *Garibnamu*.

Furkatnama

Furkatnamu je pronašao i prezentovao naučnom svijetu O. Kemal Tavukču (*Tavukçu*). Tavukču navodi da je prvih 28 stihova napisao Aşik Paša, a da je ostale napisao Derviš Hamza.

Diğer şiirleri – Druge pjesme

Pored prethodno pobrojanih djela, Aşik Paša ima i mnogo pjesama objavljenih u raznim časopisima. Neke od tih pjesama možemo pronaći i na kraju *Garibname* ili u nekim primjercima njegovih drugih djela. Neke od ovih pjesama, čiji je broj dostigao šezdeset i sedam, objavljene su u djelu Abdülbakija Gölpinarlija pod nazivom *Yunus Emre ve Tasavvuf*, a neke od njih u njegovom djelu pod nazivom *Sadettin Nüzhet Ergün Türk Şairleri*. Nedavno su Kemal Javuz, O. Kemal Tavukçu i M. Fatih Köksal pronašli i druge pjesme o Aşik Paši.¹¹

DRUGI DIO

2.1. GARIBNAMA

Garibnama je najznačajnije djelo Aşik Paše. Prema prof. Mehmedu Ali Ajniju, ovo djelo nije klasično sufijsko djelo niti je knjiga etike. *Garibnama* je djelo koje govori o univerzalnim vrijednostima i savjetuje narod. Aşik Paša je pisao jednostavnim, svakodnevnim jezikom jer je imao za cilj davati sufijske savjete muridima koje je nazivao herojima puta. Na kraju *Garibname* objašnjava razlog pisanja na turskom:

Gerçi kim söylendi bunda Türk dili

İlla ma'lum oldı ma'nî menzili

(Gerçi burada Türkçe söylendi; fakat bu dille de sırlar, manalar ve hikmetlerin menziline ulaşıldı.)¹² (*Zapravo ovo je rečeno na turskom; ali je ovim jezikom dosegnut domet tajni, značenja i mudrolija.*)

Çün bilesin cümle yol menzillerin

Yirmegil sen Türk ü Tâcık dillerin

(Böylece bütün yolların konaklarını bilirsin; sakın Türk ve Tacik dillerine dil uzatma.)¹³

(*Tako znaš prenočišta svih puteva, nipošto se nemoj podvrgavati jeziku Turaka i Tadžika.*)

Iz ovih stihova nam je jasno da turski jezik nije bio omiljen u Anadoliji za vrijeme Seldžuka i bejluka, gdje su arapski i perzijski bili dominantni, a Turci nisu bili voljeni u tom vremenu. Isto

---

¹¹ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 32.

¹² Ibid, str. 36.

¹³ Ibid, str. 36.

tako je jasno da ni Turci nisu znali dovoljno svoj jezik, kao i da nisu pisali djela na turskom jeziku.

Aşik Paša se žali, a u isto vrijeme je zabrinut za turski jezik jer pravila turskog još nisu utvrđena, odnosno nije napisana njegova gramatika i moć izraza kao pisanog jezika nije otkrivena, dok za većinu drugih jezika jeste. „Općenito je intelektualcima koji su znali perzijski i arapski u početku bilo teško pisati turski. Oni u svojim djelima govore o nerazvijenosti turskog jezika i o tome da im je napor pisati poeziju u aruz-metru na turskom jeziku, te prilagođavati turske riječi i izraze tom metru i pronalaziti odgovarajuću rimu. Neki anadolski pisci i pjesnici već u svojim prvim djelima ukazali su na značaj turskog i spoznali da je potrebno pisati jezikom kojim govori društvo u kojem žive.“¹⁴ Novi pisani jezik, koji se naziva još staroosmanski ili stari anadoljski turski jezik, zasnovan na oguskom turskom, uspostavljen je na anadolskom i azerbejdžanskom području od XIII stoljeća. Prve primjere djela na tom jeziku dala su imena kao što su Ahmet Fakih, Sultan Veled, Junus Emre, Ahmed-i Gulšehri i Aşik Paša. Treba napomenuti da su sva ova imena, koja su turski jezik učinila jezikom pisanja i književnosti na anadolskom području, iz centralne Anadolije. *Garibnama* je jedno od prvih i najvažnijih djela u historiji turskog jezika i književnosti na anadolskom području. Prof. dr. Ahmet Bican Ercilasun *Garibnamu* po značaju poredi s djelom *Kutadgu Bilig*. Međutim, *Garibnamu* je teško porediti s bilo kojim djelom iz perioda kada je napisana jer je po obimu, rasporedu i bogatstvu tema jedinstvena. Riječ je o djelu koje se po obimu, uređenju i bogatstvu tematike može smatrati enciklopedijskim. Sve ove izuzetne karakteristike postavile su i djelo i njegovog autora, Aşik Pašu, na veoma istaknuto mjesto u historiji turskog jezika i književnosti.

Aşik Paša je imao čudan (garip) stav prema arapskoj i perzijskoj kulturi. Možda je zbog toga dao ovaj naziv svom djelu. Riječ *garip* ima sljedeća značenja: „1. stranac, tuđin; 2. usamljenik, luralica; 3. čudan, neobičan, redak, bizaran.“¹⁵ Prema našim pretpostavkama, možemo reći da je Aşik Paša mislio na treće značenje i prema tome dao svom najznačajnijem djelu ime *Garibnama*.

Garibnama ima za cilj podučavanje znanja i praksi vezanih za sufizam, a isto tako savjetuje poslušnost Bogu i odanost Poslaniku islama da bi se bilo dobro, ispravno i savršeno ljudsko biće. Stoga, pored sufijskih vrijednosti, ovo djelo ima i vjersku i moralnu vrijednost. Književna

---

¹⁴ Ekmededdin İhsanoğlu, *Historija Osmanske države i civilizacije II*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2008, str. 172-173.

¹⁵ Slavoljub Đinđić; Mirjana Teodosijević; Darko Tanasković, *Türkçe-Sırpça Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1997, str. 380.

djela nisu samo sredstva koja odgajaju, te omogućavaju da ugodno provodimo vrijeme. Ona jačaju mentalnu strukturu pojedinaca, ali i društva, i razvijaju umove. Ako pripadaju prošlosti, to su djela koja daju historijske informacije, a mnoga djela iako su nastala stoljećima prije i dan danas su „živa“. U tom smislu, *Garibnama* je besmrtno djelo koje stoljećima ima izuzetno visoku književnu i estetsku vrijednost, ali i poučnu. Ona sadrži univerzalne upute za život čije vrijednosti nikad ne jenjavaju.

2.2. SADRŽAJ GARIBNAME

Garibnama je sadržajno jako bogato djelo. Ako se uzme u obzir da je Aşik Paša u njemu obradio više od petsto pedeset tema, slobodno možemo reći da je ovo enciklopedijsko djelo. Iznimno je i što se tiče sadržaja i što se tiče forme. Sastoji se od 10.613 bejtova ili dvostiha, podijeljeno je u deset dijelova (bab), a svaki dio zasebno opet je podijeljen na deset priča ili epskih poema. Aşik Paša objašnjava ovu organizaciju rekavši da je s razlogom napravio deset babova ili poglavlja:

Değme bir babında on destan tamâm

Geldi anda her mukîm ü her makam¹⁶

„Her bir bölümünde, yerine ve durumuna uygun düşün on kıssa geldi, yazıldı“

Ovaj stih možemo izraziti u obliku: „U svakom poglavlju ima deset cjelina koje dolaze svako na odgovarajuće mjesto.“

Glavne teme obuhvaćene u ovih deset dijelova, a koje čine bogat sadržaj *Garibname*, jesu sljedeće:

Prvi dio

Prvo poglavlje počinje nakon hvalospjeva Bogu, Poslaniku i četvorici halifa, a kao okosnica svega je tema jedinstva (tevhid). U ovom se dijelu objašnjava „jedno“ i veliča „jedinstvo“. Nabrajaju se ljepote jedinstva i objašnjavaju nevaljalosti dualizma. Naprimjer, iako su oči u paru, one nikad ne plaču zasebno; rijeka kad se ulijeva u more sjedinjuje se s njim; kamen i stijena kad su odvojeni – beskorisni su. Otac na samrti savjetuje svoju djecu o jedinstvu te iako naizgled svi imaju različite želje, svrha svih je ista, a na kraju Bog je jedan.

---

¹⁶ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 42.

Drugi dio

U ovom dijelu se objašnjavaju „dvojnosti“, odnosno suprotnosti (protivrječnosti), karakteristike i članovi ovoga svijeta. Npr. ovaj svijet – budući svijet (život poslije smrti), zemlja – nebo, duša – tijelo, kopno – more, vjernik – nevjernik, Adem – Iblis, razum – nefis (prirodne potrebe organizma), postojanje stvari i postupaka koji su svojstveni čovjeku i ovome svijetu.

Treći dio

Ovaj dio sadrži ono što se sastoji u broju tri. Naprimjer, ljudski život je podijeljen u tri perioda: doba djetinjstva, doba mladosti i doba starosti (doba zrelosti). Stvaranje se odvijalo u tri faze: „svijet“, „čovjek“ i „kelâm“ ili „riječ“ koja dolazi od čovjeka. Postoje tri sredstva za pribavljanje imetka i bogatstva na ovom svijetu: zlato, srebro i novac. Kod čovjeka postoje tri naravi: vladavina nefsa, poznavanje svoga nefsa i pokorenje nefsa (učiniti ga robom). Na svijetu postoje tri vrste ljudi: oni koji čine zlo za dobro, oni koji čine dobro za dobro i oni koji čine dobro za zlo. Državne službe su tri, a njeni vlasnici su sultan (vladar), učenjaci i evlije. Sultan dominira svijetom, učenjaci dominiraju religijom, a evlije dominiraju srcem.

Četvrti dio

Ovaj dio je o broju četiri i onome što obilježava ovaj broj. Sve priče u ovom dijelu govore o stvaranju. Bog je podijelio vrijeme na četiri godišnja doba i prema tome je život čovjeka podijeljen na četiri razdoblja. Bog je stvorio ljude na četiri stepena, na prvom stepenu su poslanici (oni na čiju glavu je stavljena poslanička kruna); na drugom stepenu su evlije (Božiji prijatelji – oni koji su obukli odjeću svetosti); na trećem stepenu su oni koji se pokoravaju, poslušni; na četvrtom stepenu su oni čije su srce i uši zapečaćeni, a na očima koprena. Bog je stvorio čovjeka od četiri stvari, a to su zemlja, voda, vatra i zrak, i naredio im da mu služe za vrijeme trajanja ljudskog života.

Peti dio

Ovaj dio govori o onome što obilježava broj pet. Čovjek i svijet dolaze u pet kategorija. Svijet se sastoji od: biljaka, životinja, ljudi, meleka i Božije tajne. Tako isto se i orah sastoji od pet dijelova: zeleni sloj, ljuska oraha, unutrašnjost oraha (jezgra), orahovo ulje i svjetlost od tog ulja. Od toga prva dva kod ljudi, tijelo i prohtjevi (nefs) su prolazni. Jezgra oraha odgovara čovjeku, ulje oraha odgovara duši i svjetlost ulja oraha odgovara istinskoj ljubavi. Ove zadnje tri stvari nisu prolazne, besmrtno su. Čovjek je svijet u malom izdanju. Svijet liči na loptu i od

unutra prema vani formiran je od zemlje, vode, vatre i zraka i to Božijom voljom. Bog je sve stvari stvorio Svojom voljom i našao im mjesto na svijetu. Kod čovjeka, pak, spolja prema unutra ima pet stvari, a to su: tijelo, krv, dah, temperatura tijela i Božija volja. Da bi u čovjeku bila Božija volja, treba postati rob Istine. Bog je ljudima dao pet vrsta znanja: jasnost (očevidnost), pouku, mudrost, misteriju (tajnu) i snagu (moć). Njihova boravišta kod čovjeka po redu su: nefis (prirodni prohtijevi), razum (intelekt), srce, duša i ličnost (osobnost). Bog je za svaku bolest stvorio lijek. Ovo je pet vrsta bolesti kojima čovjek biva izložen i lijek za njih: 1. tjelesne bolesti i ozljede liječi doktor; 2. duševne bolesti (nefsanske) i stanja u kojima čovjek izgubi volju za hranom i pićem, također liječi doktor; 3. duševne bolesti koje se pojavljuju činjenjem grijeha liječe se pokajanjem; 4. umne bolesti, sumnjičavost, uobrazilje (maštarije) i sve druge bolesti povezane sa razumom – lijek za ovu vrstu bolesti je kod evlija, odnosno Božijih prijatelja; 5. srčane (duševne) bolesti, odnosno srce i duša puni tuge i brige i druge bolesti, odstranjuju se Božijom svjetlošću i mudrošću. Kao što se mrtva zemlja oživljava vodom, tako se i mrtvo srce oživljava Božijom svjetlošću. Čovjek mora zaraditi pristanak i blagoslov ovih pet kategorija: roditelja, učitelja (profesora), braće, šejha i svakako Boga. S druge strane, da bi stigao do istine potrebno je znati šerijat, tarikat, marifet, hakikat i ilm-i ledün. Šerijat je pripremanje hrane i priprema mjesta, tarikat je put i mjesto lišavanja, marifet je odmorište za dušu koja prelazi s poslanicima i evlijama, hakikat – čovjek treba da bude svjestan da je na svakom mjestu pod Božijom prismotrom, ilmi ledun je pak da kod roba nije ostalo ništa od požuda i potražnji, i da u svakom poslu koji radi vidi Boga.

Šesti dio

U ovom dijelu govori se o simboličnom broju šest. Bog je stvorio svijet za šest dana. Šejh i murid (učenik) imaju jedan prema drugom po tri dužnosti. Šejhove dužnosti su: ne sprečavati (ne čuvati) murida da napreduje; svako je jednak pred Bogom – vidjeti sve ljude isto; poznajući muridov bol i lijek za to ne davati mu teret koji neće moći podnijeti. Muridove dužnosti su: biti odan svom šejhu, ne štititi i ne čuvati nikog osim šejha, znati da je istina sve što šejh kaže i svaki posao raditi za šejha. Šejh liči na zemljoradnika. Potrebno je ispuniti šest uslova da bi sjetva bila uspješna: zemljoradnik, sjeme, zemlja, voda, sunce i Božija volja. Šejh mora biti vješt (majstor) kao i zemljoradnik. Mora posijati sjeme Kur'ana u muridovo srce koje liči na zemlju. Svjetlost mudrosti liči na vodu, a ljubav liči na sunce. Zemljoradnik sije i radi za ovaj svijet (dunjaluk), a šejh sije za ahiret. Na dunjaluku je šest Božijih poslanika iskušano teškim nedaćama, a to su: Ibrahim, Ismail, Jusuf, Junus, Ejup i Džerdžis (Cercis). Šest grupa ljudi koji

su na dunjaluku u najtežem stanju su: djeca koja su ostala (postala) jetimi (bez roditelja), mladi koji su sakati i obogaljeni, oni koji su u tuđini, oni koji u starosti trpe siromaštvo, ljudi koji su s posla dobili otkaz i oni koji su razdvojeni i čeznu za svojim voljenim prijateljem.

Sedmi dio

U ovom dijelu se govori o simboličnom broju sedam. Sedam spratova nebesa, sedam klimatskih oblasti, sedam džehennema, svjetiljka ima sedam dijelova i tako liči na čovjeka, sedam vrsta materijala za odjeću, sedam vrsta jela, sedam vrsta dobra koje nema cijenu (disanje, koristi od sunca, posmatranje onog što želiš, razmišljanje o onom o čemu želiš, maštanje o onome o čemu želiš, uzimanje imena koje želiš, vjerovanje u Boga jer znaš da je On Stvoritelj i Zaštitnik svega: Bog koji je stvorio dušu, poklonio joj je dvorac koji se sastoji od sedam dijelova (glava, uši, oči, nos, usta, pamet i srce) itd.

Osmi dio

U ovom dijelu govori se o osam dženneta (osam nivoa raja) i njihovim posebnostima, osam vrsta kerameta (natprirodna djela ili čuda), osam svojstava ljubavi. Primjeri su sljedeći: zemlja – nebo, sunce – mjesec, Jusuf – Zulejha, hazreti Hatidža – hazreti Muhamed, Lejla – Medžnun, ruža – slavuj, biserna školjka – kapljica, duša – tijelo, zaljubljenik i onaj koji je voljen, te njihove osobine. Brod i čovjek jedan drugome liče na osam načina. Da bi brod zaplovio, potrebni su more, vjetar, pravac, kapetan, posada (mornari), putnici i teret. Pravac ili smjer odgovara šerijatu, razum je kapetan, misli i ideje su mornari, a roba i kapital su iskreno urađena djela.

Deveti dio

U ovom dijelu govori se o devet nebesa kao mjestu koje je hazreti Poslanik, a.s., posjetio dok je bio na uzvišenju (Miradž), i objašnjavaju se karakteristike devet tipova ljudi. Poslanik Muhammed, a.s., tokom Miradža je vidio meleke na devet nebesa u devet različitih ibadeta i svi su bili usklađeni. Iz tog razloga je namaz najizvrsniji ibadet. Riječ je ustvari o devet elemenata ili slijedova koji čine namaz a to su: ruku – duboki naklon (pri molitvi), sucud – padanje ničice prilikom klanjanja, kiyam – stanjanje u namazu odnosno stanjanje prilikom obavljanja molitve, tahiyyat – sjedenje, tesbih – ibadet, dua – dova, tahayyur – skrušenost (ushičenost), fakr-u fena – siromaštvo i nestajanje, te mahv – uništenje.

Junak i potpuno savršen čovjek treba posjedovati devet stvari. Za junaštvo su potrebni hrabrost, snaga, sposobnost (vještina), ruka i šaka, vičnost, konj, prijatelj i pancir. Za potpunog čovjeka potrebno je da ima sljedeće osobine: isposništvo, dovoljnost, ljubav, pokornost, šerijat ili islamsko pravo, znanje, mudrost i ljubav prema Gospodaru.

Deseti dio

Na početku ovog dijela, u kojem je riječ o značenju broja 10, govori se o deset osoba koje su obradovane džennetom još na ovom svijetu. Deset lijepih stvari koje se mogu naći kod čovjeka su: razum, čast (dostojanstvo), snaga, carstvo (sultanat), plemstvo, prostranost, bogastvo, dervišstvo, begluk i marljivost. Bog ne voli ovih deset vrsta ljudi: škrtog bogataša, uobraženog siromaha, pohlepnog učenjaka, bestidnu ženu, srditog vladara, plašljivog ratnika, oholog pobožnjaka, starca koji ustrajava u grijehu, dvoličnjaka (munafika) i muslimana koji laže. Deset ljudi je došlo hazreti Aliju jedno po jedno i svi su pitali isto: „Je li vrednije znanje ili imetak?“ Hz. Ali svakome od njih pokazuje superiornost nauke: „Znanje je bolje od imetka, znanje te čuva, a ti čuvaš imetak (znanje daje olakšanje, bogatstvo daje nevolje)...“ itd. Oni koji imaju za prijatelje ovih deset ljudi ne tuguju: Hz. Poslanika, četiri halife, evliju, ulemu, šejha, brata, učenika, roditelje, majstora u struci, sultana. Deset poslova korisnih za ljude su: duboko razmišljanje (zamišljenost), šetnja (odlazak u prirodu), štedljivost (biti štedljiv i ekonomičan; koristiti vrijeme na dragocijen način), poniznost (skromnost i umjerenost), rječitost (biti iskren i rječit), imati mjeru u svemu, pokajanje, razlikovanje dobra od zla, zbližavanje i pristup (prisnost, približavanje) i susret s voljenim.

Na kraju knjige i na kraju poglavlja, Ašik Paša navodi da su stari učenjaci izgradili osnovu računanja / matematičke nauke na broju deset; da Bog sve te stvari spominje u računanju u Kur'anu i da su sve one završene u „deset“, i da je to znak toga. Zato on ovu knjigu ukrašava s deset poglavlja, a svako poglavlje s deset iznenađujućih, čudnih i originalnih priča.

2.3. MJESTO I ZNAČAJ AŠIK PAŠE I *GARIBNAME* U HISTORIJU PISANOG TURSKOG ANADOLSKOG JEZIKA

Bez obzira na činjenicu koliko je puta turski jezik promjenio alfabet i koliko je puta turski narod promjenio svoju vjeru, i dalje su Turci ostali dosljedni svom jeziku, vjeri, kulturi i običajima. Francuski historičar Leon Cahun u svom djelu pod nazivom *Uvod u historiju Azije*¹⁷ navodi kako su Turci vezani za svoj jezik: „Bilo da su Turci bili pobjednici, poraženi, nadmoćni ili

---

¹⁷ „Introduction a L'histoire de L'Asie“

osuđeni, oni nikada i nigdje nisu izgubili vjeru u svoj jezik. Turci nisu zaboravili svoja stara pradjedovska sjećanja. U periodu kroz dva stoljeća od 800. do 1000. godine nove ere Turci su tri puta mjenjali svoju vjeru od šamanizma na nestorijansko kršćanstvo i iz nestorijanstva na islam. Međutim, turski narod je znao zaštititi svoj jezik, turski. Čak su i karaimski jevreji pisali Tevrat hebrejskim slovima, ali na turskom jeziku...¹⁸

U Seldžučkoj državi među svim slojevima društva govorni jezik je bio turski. Ali književna i naučna djela pisana su na arapskom i perzijskom jeziku. Zahvaljujući Turkmenima, u toj grupi se našao i turski jezik kao i turska kultura. Pored toga što se na području Anadolije, koja je na početku bila podijeljena po bejlucima koji su se smatrali glavnim gradom, koristio arapski i perzijski jezik, u novoosnovanim kulturnim centrima Turkmeni su odabrali turski jezik pored perzijskog i arapskog, što je bilo suprotno Seldžučkim sultanima. Ovaj utjecaj Turkmena doprinio je stvaranju djela, tako da su pisci i pjesnici djela počeli pisati na turskom jeziku. Isto stanje je bilo i u vremenu anadolskih bejluka. Sjedišta bejluka postala su mjesta u kojima žive i djeluju učenjaci i pjesnici. Na neki način je imalo pozitivan utjecaj za razvoj turskog jezika i to što neki bejovi nisu poznavali arapski i perzijski jezik. S obzirom na to da ti vladari nisu mogli razumjeti djela na arapskom i perzijskom, njima su se posvećivali prijevodi tih djela na turski jezik. Neki pisci su pisali izravno na turskom jer su imali za cilj svoja djela posvetiti vladarima, a drugi pak da bi lakše prenijeli svoje poruke narodu jer većinsko tursko stanovništvo nije znalo nijedan drugi jezik osim turskog.

I prijestolnice Osmanske države privukle su obrazovane ljude koji su nastojali steći naklonost i zaštitu osmanskih vladara. S obzirom na jednostavan način života u tom periodu, učenjaci i pjesnici su imali stalni kontakt s narodom na ulici, sa seljacima na pazarima, sa zanatlijama i trgovcima u čaršiji. Prozna i poetska djela koja su nastala u tom periodu napisana su jednostavnim jezikom i bila su svakome lahko razumljiva. Pisana su prozna djela didaktičkog karaktera, kao i djela koja su imala za cilj narod poučiti postulatima islamske vjere, narodne priče i stihovi. Pjesnici kao što su: Sultan Veled, Ahmet Fakih, Šejjad Hamza, Hoca Dehhani, Junus Emre, Aşik Paša i Ahmedi Gulšehri svojim su sudjelovanjem dali veliki doprinos, tako da je turski jezik pored službenog postao i jezik poezije. Aşik Paša i Ahmed Gulšehri su posebno dali svoj veliki doprinos i imali veliki značaj u tom periodu.

---

¹⁸ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 50.

Dokaz da turski jezik u historiji Turaka zauzima veoma važno mjesto jeste i doprinos Aşik Paše, velikog štovaoca turskog jezika. U XIV stoljeću Aşik Paša je bio jedan od najistaknutijih sufijskih pjesnika, vjerovatno i zbog davanja svojih političkih ideja. On je također bio aktivni sudionik u političkim i društvenim dešavanjima tog perioda. Aşik Paša, nakon što je 33 godine proveo kod osmanskih bejluka u Anadoliji, nakon vladavine Seldžuka nastojao je početi i provoditi svoje političke ideje u Anadoliji i pokušao je osnovati političku zajednicu, međutim, nije u tome uspio. Ali je zato za turski jezik dao veliki, pozitivan značaj i doprinos, kao i za razvoj turske književnosti.

I dan-danas starija populacija ljudi sluša riječi Aşik Paše, gdje ističu da je on bio svestrani umjetnik, a po svom karakteru savjestan i odlučan čovjek, koji je u to vrijeme i pod takvim uslovima uspio učiti hutbe (vazove, dersove) na turskom jeziku.

U nastavku ćemo posvetiti pažnju rječniku *Garibname*. *Garibnama* je veoma važno djelo koje služi kao most između staroturskog i staroanadolskog turskog jezika. Također i kako bi se otkrila povezanost rječnika *Garibname* s današnjim dijalektom turskog jezika u Kiršehiru. Materijal koji je korišten u ovom dijelu, a koji je veoma važan u ovom pogledu jeste transkripcija teksta *Garibname*, prvi i drugi tom, grupe autora, čiji se primjerci nalaze u bibliotekama Lâleli i Hacı Selim Ağa u Istanbulu.

2.3.1. RJEČNIK GARIBNAME

Prema Doğanu Aksanu, „Rječnik jezika baca svjetlo na historiju tog jezika, odražava zvuk, oblik, sintaksu i semantičke promjene koje su se dešavale tokom stoljeća i pokazuje kakve su se promjene dogodile pod utjecajem kojih jezika.“¹⁹ U historiji turskog pisanog jezika i književnosti staroanadolski turski jezik izražava period od XIII do sredine XV stoljeća. On je ujedno i prijelazni period između staroturskog, koji je prvi period zapadnog ili oguskog turskog i osmanskog turskog, koji počinje poslije XV stoljeća. U određenom smislu, to je period kada se oguski turski borio da postane jezik pisanja ili književnosti u novoj geografiji. Naravno, on ne samo da održava u životu elemente staroturskog perioda prije već nosi i pripremne elemente osmanskog i tursko-turskog (Türkiye Türkçesi) perioda koji će doći nakon njega.

„Turski je bio prisiljen na dugu borbu s arapskim i perzijskim za status književnog jezika u Anadoliji. Kao jezik vjere i nauke u medresama, arapski se upotrebljavao i u službenoj prepisci sultana s abasijskim halifama, ejubijskim prinčevima, a poslije i s Memlucima, pa čak, znatno

---

¹⁹ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 53.

kasnije, vidljiva je njegova uloga u natpisima, vakufnamama i drugim tekstovima službenog karaktera. Snažan pritisak arapskog i perzijskog, kao jezika znanosti i literature, rezultirao je upotrebom perzijskog kao govornog jezika. Poznato je da se na zasjedanjima i sjedaljkama seldžučkih sultana i prinčeva razgovaralo na perzijskom jeziku. Isto tako su za vrijeme mongolske vlasti, istina dosta rijetko, neke vakufname zapisane mongolskim jezikom a ujugurskim pismom. Pored svega ovoga, glavni jezik u službenim odnosima i komunikaciji bio je arapski.²⁰

Ove karakteristike koje smo spomenuli vrijede i za jezik *Garibname*, kao i za sva djela koja se smatraju osnivačima staroanadolskog turskog. U tom smislu, zajedno s Ahmetom Fakihom, Sultanom Veledom, Junusom Emreom, Ahmed-i Gulšehrîjem, Aşik Paša svojim radom najavljuje rođenje turskog kao jezika pisanja i književnosti.

2.3.2. ARHAIČNE RIJEČI U *GARIBNAMI*

U jeziku Aşik Paše postoji mnogo arhaičnih riječi koje potiču iz staroturskog (Köktürk-Uygur-Karahanlı) perioda i nisu korištene u pisanom jeziku nakon XVI stoljeća. Vrlo malo ovih riječi živi u dijalektima Anadolije i Rumelije danas. Predstavljamo samo neke od njih. U primjerima koje navodimo niže uzimaju se primjeri riječi i dvostiha iz primjeraka *Garibname* iz biblioteka Laleli u Istanbulu i Hacı Selim Ağa u Istanbulu, koje je obradio prof. dr. Ahmet Gunšen. Jednostavan i razumljiv jezik u stihovima koje prikazujemo svjedoči kako je djelo *Garibnama* izvanredno.

alp: cesur, kahraman – arh. hrabar, smio

Ovu riječ, koja znači hrabar, heroj, *alp*, prvi put je u Anadoliji upotrijebio Aşik Paša u tvorbenoj riječi *alplik* i složenom izrazu *alp eren*. U devetom poglavlju *Garibname* nalazi se odjeljak od šezdeset i četiri dvostiha koji govori o osobinama i načelima „alplik“²¹:

Kanı ol kim ister alplik adını

Almak ister düşmeninden dâdını

Düşmeni kahreyleyüp basmak diler

Başını at yanına asmak diler

²⁰ Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, Orijentalni institut, Sarajevo, 2013, str. 77.

²¹ Arh. junaštvo, heroizam; Slavoljub Đinđić; Mirjana Teodosijević; Darko Tanasković, *Türkçe-Sırpça Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1997, str. 42.

Gelsün işitsün kî alplik nicedür
*Alplarun sermâyesi gör kim nedür*²²

Em: Îlâç, devâ, çâre – nar. lijek, medicina

Ne dürürten renci nice em gerek
*Ol cerahâtdur ana merhem gerek*²³

Kankı: hangi, hangisi – koji, koji od (njih)

Gör ki sen kankısınun hâlinesin
*Dirliğin dirliklenüp yolundasın*²⁴

Yay: Yaz, sıcak mevsim – ljeto, toplo vrijeme

Yay güninün olur hâleti
*Zîrâ eyle tertîb âleti*²⁵

Mi smo u ovom radu naveli nekoliko primjera arhaičnih riječi i dvostiha iz *Garibname* preuzetih slučajnim uzorkom od prof. Gunšena, dok prof. dr. Ahmet Gunšen u svom djelu *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)* navodi preko pedesetak riječi poredanih abecednim redom.

Broj arhaičnih riječi koje nalazimo u *Garibname* iznosi više od pet stotina. Sve ove riječi potječu iz staroturskog jezika (Eski Türkçe) (VIII–XIII stoljeće), koji također izražava kokturški, ujugurski i karahanidski turski jezik (Köktür, Uygur i Karahanlı). Ovaj popis vokabulara je sažet sa primjerima stihova iz *Garibname* i pokazuje da je staroturski jezik imao veliki utjecaj na vokabular Aşik Paše i *Garibname*. U tom slučaju, *Garibname* je vrlo bogato i važno djelo koje ne samo da povezuje staroanadolski turski s kokturškim, ujugurskim i karahanidskim turskim već također djeluje kao izvor za turski jezik pisanja i književnosti u Anadoliji od XIII do XV stoljeća.

---

²² Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 54.

²³ Ibid, str. 55.

²⁴ Ibid, str. 56.

²⁵ Ibid, str. 59.

Kada *Garibnamu* procjenjujemo u smislu vokabulara, nailazimo na izvrsnu sliku za turski. Riječi u *Garibnami* koje su isto korištene u staroturskom i izvorno su turske jesu, naprimjer, nazivi organa (*el, ayak, yüz, göz, dil, bel, ağız, diş, kulak, saç, diz...*), a spadaju među najprirodnije riječi ljudskih bića. Tu su također neizostavne potrebe koje se izražavaju glagolima (*ye-, iç-, uyu-, git-, gel-, al-, ver-...*), nazivi životinja u društvu koje uglavnom živi od stočarstva (*koyun, at, aygır, boğa, yıldı...*), elementi prirode i religijski pojmovi (*Tanrı, uçmak/cennet, inan-/inan-, tap-, yükün-, secde etmek, hürmet etmek...*), nazivi boja (*ak, kara, gök, „mavi, gök rengi“, yeşil/yeşil, sarığ/sarı, boz, kırmızı*), nazivi brojeva (*bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, tokuz/dokuz, on, yigirmi*) i njihove izvedenice. Sve ove riječi su izvorne turske u *Garibnami* kao što su bile i u razdoblju staroturskog jezika.

Što se tiče ovog osnovnog rječnika, koji je prošao kroz male promjene kroz historiju jezika, *Garibnama* je daleko od utjecaja stranih jezika (arapskog i perzijskog) u vrijeme kada je napisana. „Prema statističkim podacima koje je dao Aksan, stopa stranih riječi je ispod 1% u Köktürk natpisima, između 2% i 5% u tekstovima iz ujugurskog razdoblja, oko 1,9% u *Kutadgu Biligu*, između 20% i 26% u *Atabetü'l-Hakayiku*, 13% u *İbtidânâme* Sultana Veleda, 13% kod Junusa Emrea, a na nekim mjestima 22% i više, 20% u Aşik Pašinoj *Garibnami*, 28% u *Çarhname* Ahmeta Fakiha, 16% u *Kelile i Dimne* Kula Mesuta, a 26% u *Mevlidu* Sulejmana Čelebije. Naravno, taj se procenat povećavao u narednim stoljećima na štetu izvornih turskih riječi. Naprimjer, procenat stranih riječi raste na 65% kod Bâkîja, 60% kod Nefija i 54% kod Nâbîja. Čak je i kod Nedima, koji je bio važan predstavnik ere tulipana i pokreta za lokalizaciju, utvrđen procenat riječi stranog porijekla od 47%.“²⁶

Sada želimo prenijeti refleksije ovog vokabulara iz *Garibname* na današnji dijalekat Kiršehira. Željeli bismo skrenuti pozornost samo na one riječi i oblike koje žive u dijalektu Kiršehira iz ove arhaične skupine riječi. U nastavku slijedi mali sažetak skeniranja metodom slučajnog uzorka, koji je napravljen na nekoliko primjeraka *Garibname*.

2.3.3. ZAJEDNIČKE RIJEČI GARIBNAME I DIJALEKTA KIRŠEHIRA

Mnoge arhaične riječi iz najranijih razdoblja turskog jezika žive sa svojim starim oblicima i značenjima u anadolskom i rumelijskom dijalektu, te danas održavaju rječnik od oko 90.000 riječi, koji su od velike važnosti za historiju jezika i istraživanja riječi. Mnoge riječi koje se danas ne koriste u turskom pisanom jeziku žive u dijalektima. U tom smislu, dijalekti su

---

²⁶ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 61-62.

doslovno ogromno more riječi. Ovo je utvrđeno tokom proučavanja Rječnika dijalekata Kiršehira i okoline. Jako je značajno vidjeti bogatstvo zajedničkog rječnika dijalektne regije i djela napisanog prije 700 godina.

Predstavljamo dio riječi koje smo identifikovali u *Garibnami*, a koje i danas žive u dijalektu Kiršehira. Prof. Gunšen navodi stotinjak primjera ovih riječi, a mi smo metodom slučajnog uzorka izdvojili samo neke od njih.

Ağaç – sopa, değnek

arı – temiz, pak, saf

di – demek, söylemek

dil – anahtar

dir – toplamak, biriktirmek

dirnek – toplantı, toplantı yeri, cemiyet

em – ilâç, deva, çare

eyi – iyi

gen – geniş

gez – defa, kere

koldaş – arkadaş, dost, yardımcı

on – iyileşmek, şifa bulmak, iflah olmak, feyiz ve bereket bulmak, düzelmek

sin – mezar, kabir, türbe

uç – son, nihayet, netice; kenar

yumuş – iş, hizmet, ödev, vazife²⁷

---

²⁷ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 64.

Za usporedbu s dijalektom Kiršehira korištena su također djela *Kirşehir ve Yöresi Ağzları* i *Kirşehir ve Yöresi Ağzları Sözlüğü* prof. dr. Ahmeta Gunšena, kao i TDK-ov kompilacijski rječnik *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*.

Moguće je povećati broj navedenih primjera. Međutim, čak je i ovaj broj dovoljan da se današnji rječnik dijalekta Kiršehira snažno poveže s rječnikom *Garibname*. Bez sumnje, ne tvrdimo da se primjeri koje su spomenuti koriste samo u dijalektima Kiršehira i njegove okoline. Moguće je da ove riječi također žive i u drugim anadolskim dijalektima, posebno u regijama Maraš (Maraş) i Čukurova (Çurukova), jer su Kirşehir i okolina kroz historiju doživljavali velike migracije. Međutim, ovdje postoji velika povezanost između rječnika Aşik Paše i dijalekata Kiršehira i okoline, kao pjesnika i pisca iz XIV stoljeća koji je rođen, odrastao, živio i umro u Kiršehiru, pa čak i kao utemeljitelja pisanog jezika, što je veoma važno, zato što su dijalekti konzervativnija grana jezika od pisanog jezika u smislu rječnika i gramatičkih pravila. Stoga, anadolski dijalekti čuvaju vrlo važne podatke i činjenice koje se nikada ne mogu zanemariti u historiji turskog jezika i istraživanjima turske kulture.

Opet, kako se vraćamo u davna vremena, razlike između govornog i pisanog jezika se smanjuju. Aşik Pašina *Garibnama* i Ahmed-i Gulšehrijev *Mantiku't-Tayr* u razdoblju bejluka prednjače u upotrebi turskog jezika, koji je bio u procesu da postane jezik pisanja i književnosti, a nasuprot arapskog i perzijskog. Dijalekti centralne Anadolije, posebno dijalekat Kiršehira, imaju vrlo posebno i važno mjesto u formiranju turskog pisanog jezika u Anadoliji.

Inače, spomenimo da u *Garibnami* postoje i riječi koje se ne mogu odrediti u kiršehirskom dijalektu, ali žive u drugim anadolskim dijalektima. Kao rezultat analiza profesora Gunšena, imamo saznanja da postoji mnogo više riječi koje se ne spominju u *Garibnami*, koja je sufijsko djelo, ali se koriste u *Mantik'ut-Tayru* Ahmed-i Gulšehrija i još uvijek postoje u dijalektu Kiršehira. Ahmed-i Gulšehri je živio u istom razdoblju kada i Aşik Paša. Zapravo, moguće je reći da je Ahmed-i Gulšehri više Kiršehirlija u smislu predstavljanja ili refleksije kiršehirskog dijalekta. U tom smislu, jedna od prvih stvari koje treba učiniti jeste sastavljanje rječnika *Mantiku't-Tayra* zajedno s *Garibnamom*. Ovakav rječnik, urađen za period XIII – XV stoljeće, sačuvat će vokabular dijalekta Kiršehira, a odredit će se i mjesto ovog rječnika u staroanadolijskom turskom rječniku, koji čini prvo razdoblje historije pisanog anadolskog turskog jezika.

2.4. IDEJA JEDINSTVA KOD AŞIK PAŞE

Prema klasičnoj definiciji, *Garibnama* nije isključivo vjersko, sufijsko i didaktičko djelo. Osim ovih značajki, to je djelo koje ispituje gotovo svaki aspekt ljudskog i društvenog života i izražava ideje o njima. U tom smislu, jedno od pitanja na koje se Aşik Paša usredotočio u *Garibnami* jeste „ideja jedinstva“. Pokušajmo sažeti ta određenja koja su važna za čovječanstvo u svakom dobu, odnosno Aşik Pašine stavove o „jedinstvu“.

U svojoj *Garibnami* Aşik Paša daje ideju jedinstva ne samo vjerskog i sufijskog već i političkog, društvenog, pa čak i praktičnog. U prvom dijelu *Garibname*, Aşik Paša, koji na primjerima objašnjava da ljudi mogu postići uspjeh, sreću i istinu kroz „jedinstvo“, čini se da također želi pripremiti ideološke i metafizičke temelje „svjetske države“ koju su uspostavili Turci Osmanlije. Aşik Paša je gotovo ideolog tog razdoblja. Pruža uvjerljive dokaze i primjere dok iznosi svoje ideje.

Tema „jedinstvo“ na koju se fokusiramo, detaljno je obrađena u prvom dijelu *Garibname*, koji se sastoji od deset poglavlja, u obliku deset epova. „Jedinstvo“ se ovdje odnosi na jedinstvo ljudi koji se okupljaju u određene svrhe ili imaju istu vjeru, a ne na jedinstvo u mističnom smislu. Drugim riječima, opisuje društveni mir i solidarnost, nacionalno i vjersko jedinstvo i solidarnost. U prvom epu, koji počinje oko Hz. Poslanika, opširno je objašnjeno kako su „duše koje se skupljaju na putu Istine 'našle sreću u jedinstvu““. Kada je Hz. Poslaniku bila data poslanička misija, zemlja je bila puna nevjernika i ljudi su se klanjali križu i idolima. Kada ih je Hz. Muhammed obavijestio o postojanju i jedinstvu Boga i da je on Njegov poslanik, nisu povjerovali u Poslanika, opisivali su njegova čuda kao sihir i povećavali svoje neprijateljstvo, i nisu mu se pokorili. Sve dok njegova četiri prijatelja nisu stala uz Hz. Poslanika:

Çünkim ol dörd yâr düzildi cân-ıla

Gör ki ne kıldı bular düşmân-ıla

(Dört dost canlarımı ortaya koyup Hz. Peygamber'le bir olunca, bunların düşmanla neler yaptığımı bir gör.)²⁸

(*Pogledajte šta su učinili s neprijateljem kada su četvorica prijatelja stavili svoje živote na kocku i postali jedno s Poslanikom.*)

---

²⁸ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 67.

Jasno se vidi i razumije da je „jedinstvo“ opisano u ovim stihovima jedinstvo koje ljudi iste vjere formiraju okupljajući se protiv svojih neprijatelja. Dakle, pokazuje da je Aşik Paša ovim savjetima želio postići ne samo vjersku već i svjetovnu, društvenu i političku svrhu.

U stihovima se također spominje riječ *devlet*, koja ovdje znači „sreća, blagostanje“, a sigurno je da svjetovno jedno od ova dva stanja znači i „blagostanje svijeta“. Cilj ove države, koja je proizašla iz pobjede muslimana kada su ujedinjeni nad nevjernicima, jeste da sve ljude dovede do ideje Božijeg jedinstva. Ova dva značenja riječi *devlet* nisu suprotnosti, već nadopune. Dualnost je djelo buntovnika koji se ujedinjuju u radu, svađi i razdvajanju. Ni oni ne mogu doći do „sreće“.

Cümle *işün* yigregi birlik-durur

Birlige bitmek büttün, erlik-durur

(Her işin başı birliktir; birliğe bağlanıp inanmak yiğitliğin en olgun şeklidir.)²⁹

(*Početak svega je jedinstvo; držati se jedinstva i vjerovati u jedinstvo je najzreliji oblik hrabrosti.*)

„Jedinstvo“ ne znači jednoobraznost za Aşik Pašu, koji smatra da čak i sretan život u svijetu prolazi kroz „jedinstvo“. Prema njegovim riječima, vrijeme, mjesto i drugi razlozi mogu dovesti ljude koji teže istom cilju na različita ponašanja i različite puteve. Međutim, „jedinstvom“ stići do Boga moguće je i odvojenim putevima. Aşik Paša to također oslikava raznolikošću oblika ibadeta, što je način da se postigne Božija milost:

Şek degül kim rahmet ol tâ'atdadur

İlla bitmezler ki ne sâ'atdadur

(Rahmetin ibadette olduğuna şüphe yoktur; ancak bunun hangi zamanda ortaya çıkacağını bilmezler.)³⁰

(*Nema sumnje da je milost u ibadetu /bogosluzenju/, ali ne znaju kada će se pojaviti.*)

U sljedećim stihovima Aşik Paša kaže da um razmišlja o Bogu, jezik govori istinu (zikir), srce se sjedinjuje sa istinom, a duša moli s ljubavlju prema Bogu, te da ljudi mogu doći do Boga kroz ova obožavanja koja obavljaju prema svojoj volji. Aşik Pašina moć da utjelovi svoje ideje

---

²⁹ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 69.

³⁰ Ibid, str. 70.

zaista je na najvišem nivou. Naprimjer, u četvrtom epu on na upečatljiv način objašnjava ideju „jedinstva“ povezujući dva oka na primjeru zajedničkog kretanja:

İmdi gel 'aklunı dir kendüzüne

Fikr idüben bakgıl iki gözüne

(Şimdi aklını başına al ve kendine gel de, düşünüp iki gözüne bak.)³¹

(Sada se urazumi i dodı sebi, razmisli i pogledaj u oba oka.)

Aşik Paša pridaje veliku važnost materijalnom i duhovnom postojanju čovjeka, te savjetuje da se na čovjeka i njegove organe gleda na primjeru očiju i ruku. Vješto koristi prste ruke kada objašnjava ideju „jedinstva“:

İmdi gel bir fikr-ile elüne bak

Elün üzre yazludur bir hoş sebak

(Şimdi düşünerek eline bir bak; elinin üzerinde güzel bir ders yazılıdır.)³²

(Sada razmišljajući pogledaj svoju ruku; prekrasna lekcija je ispisana na tvojoj ruci.)

Ukratko, prsti šake nisu međusobno jednaki. Ali kada se udruže i krenu u istom smjeru, mogu postići sve. I ljudi su takvi. I oni imaju različite pozicije, osobnosti, sposobnosti i profesije, ali kada se udruže za određenu svrhu, mogu formirati naciju i civilizaciju.

Pogotovo priča koja govori da se spojene strijele u devetoj pripovijesti prvog poglavlja ne mogu razbiti, ima potpuno svjetovno, političko i društveno značenje. Fuat Köprülü u svom članku *Aşık Paşa* u Enciklopediji islama navodi da se ova priča pripisuje Oğuzu Kağanu i Cengizu. To pokazuje da je Aşik Paša, braneći ideju „jedinstva“, imao koristi ne samo od islamskog misticizma već i od stare turske tradicije, koja je slijedila ideal uspostavljanja svjetske države.

Vladar kojeg spominje Aşik Paša ima trideset sinova, a svaki od njih je osvajač svijeta koji vlada zemljom. Proživjevši dugo, ali konačno shvativši da će umrijeti kao i svako ljudsko biće, vladar okuplja svoje sinove i daje im živu i upečatljivu lekciju kako bi nastavili svoje jedinstvo. Iz tog razloga od svakog od njih traži da donese po jednu strijelu, a svaku od donesenih strijela lomi jednu po jednu. Sutradan je vladar, koji ih je zamolio da opet donesu svaki po jednu

---

³¹ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 71.

³² Ibid, str. 73.

strijelu, povezao donesene strijele i rekao svojim sinovima da ih slome kao snop. Naravno, rezultat je bio razočarenje:

Her biri güçlü güçin sınıdılar

Niçe kim cehd itdiler sınıdılar

(Her biri gücünü kuvvetini sınıdı; fakat bütün uğraşmalara rağmen kıramadılar.)³³

(Svaki od njih je testirao svoju snagu, ali uprkos svim naporima, nisu je mogli slomiti.)

Çün 'aciz kaldı kamu bakdı yire

Eytdiler kim atamız öğüt vire

(Sonunda başarısızlıktan âciz kalıp gözlerini yere diktiler ve babamız bize öğüt verecek, dediler.)³⁴

(Konačno, bespomoćni zbog neuspjeha, gledali su u zemlju i rekli: „Naš otac će nam dati savjet.“)

U desetoj i posljednjoj pripovijeci prvog poglavlja ispričao je priču koja je pokazala da ljudi s istim ciljem unatoč različitim jezicima zapravo žele isto. Ova priča, koja se također nalazi u Mevlaninoj Mesnevi, jeste sljedeća:

Jednog dana zajedno krenuše na put Turčin, Arap, Perzijanac i Armenac, koji međusobno ne govore isti jezik i ne razumiju jedan drugog pri govoru, te nađoše na putu novčić. Kada stignu u veliki grad, žele kupiti nešto za jelo od zajedničkog novca koji nađoše. Svako od njih kaže „grožđe“ na svom jeziku, ali kako niko od njih ne zna jezik onog drugog, između njih izbija svađa. Neko ko zna njihov jezik u čaršiji, razumije šta hoće i pomiri svoje zavađene drugove kupujući grožđe za njihov zajednički novac.

Prema prof. dr. Mehmetu Kaplanu, nema sumnje da glavna ideja u ovim stihovima ima mistično značenje. Međutim, ispričana priča također pokazuje da je Aşik Paša na temelju nje želio uspostaviti „jedinstvo“ između sedamdeset i dva naroda, uključujući Armence. Cilj političke i društvene zajednice koju su Turci uspostavili na Bliskom istoku nije ništa drugo. Aşik Paša nije branio ideju ujedinjenja sedamdeset i dva naroda pod vlašću Turaka, već je idejom „jedinstva“

---

³³ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşik Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 75.

³⁴ Ibid, str. 76.

kojom je postavio duboke temelje i dao snažne dokaze, pripremao mistične i ideološke temelje svjetske države koju su uspostavili Turci. Aşik Paša nije poput nekih današnjih nacionalista; odvajanje Turaka od drugih naroda i davanje prednosti njima bilo bi naravno u suprotnosti s idejom koju je zagovarao. No, budući da je pridavao važnost materijalnom jedinstvu kao i duhovnom, on je Turcima, koji su imali moć uspostaviti državu, neizbježno predočio duboku, ljudsku ideologiju pogodnu za svjetsku prevlast.

2.5. AŠIK PAŠA I JUNAŠTVO

Alp je riječ za koju znamo da postoji u gotovo svim turskim dijalektima, starim i novim, sa značenjem „hrabar, odvažan, junak“. Ova riječ, koju susrećemo kao imenicu, pridjev ili titulu čak i u djelima napisanim orhonskim i ujgurskim alfabetima, koji čine prve pisane dokumente turskog jezika, nastavila je ovo značenje i upotrebu među plemenima Oguza, pa i poslije, sve do danas.

Nakon predislamskih turskih junaka (*alpa*), među Turcima su se ustalile islamske koncepcije džihada i *gaze*, prvo *alp gazi*, odnosno muslimanski turski heroj, a kada su se mistika i razne sekte naselile u narodu, postale su poznate kao *alp eren*, odnosno ratnički derviš.

Aşik Paša je poznat kao prva osoba koja je upotrijebila složeni izraz *alp eren*, što znači „ratnički derviš“, u anadolskoj oblasti. Devetu priču devetog poglavlja *Garibname* posvetio je sposobnostima junaka, da junaci štite svoju imovinu s devet stvari, i da se baš kao i oni, svi religiozni ljudi bore protiv vjere neprijatelja i čete šejtana s devet stvari. U ovom dijelu od sto šezdeset četiri dvostiha, Aşik Paša u prva šezdeset četiri dvostiha govori o svijetu junaka i junaštva, te o manirima i metodama odgoja vjerskog junaka u posljednjih stotinu dvostiha.

Podrazumijeva se da je Aşik Paša kombinovao tip *alp* u staroj turskoj tradiciji sa tipom *gazi*, *veli* ili *eren* koji je nastao nakon usvajanja islama. Tako je stari tip junaka postao *alperen*, a junaci su se borili i za svijet i za vjeru. Aşik Paša, koji je *alp* podijelio na dvije vrste, svjetovne i vjerske, prvi se pozabavio svjetskim junakom (*alp*) i opisao ga je kao osobu snažnog zgloba, neustrašivog srca i onim koji ulijeva strah neprijatelju:

Kanı ol kim ister **alplik** adını

Almak ister düşmeninden dadını

(O yiğitlik, alplık adını isteyen ve düşmanından ahdını almak isteyen;)³⁵

(Onaj ko želi ime hrabrosti i junaštva i ko hoće da uzme zakletvu od svog neprijatelja;)

Gelsün işitsün ki alplık ne-y-imiş

Alplarun sermâyesi gör kim niçe-y-imiş

(Gelsin de, alplığın nasıl ve alpların başlıca işlerinin neler olduğunu dinlesin.)³⁶

(Neka dođe i poslušā kakvo je junaštvo i šta su glavna djela junaka.)

Eydeyüm bir bir sana ahvâlini

Kim bilesin **alp erenler** hâlini

(Onların hâllerini birer birer sana söyleyeyim de alperenlerin durumlarını iyice bil.)³⁷

(Reći ću vam jednu po jednu njihovu sposobnost, kako biste dobro upoznali položaj alperena.)

Prema Aşik Paşi, osoba koja se boji svog neprijatelja ne može postići svoj cilj, niti može biti dovoljno hrabra da uzme ime junaka. Da bi postao *alp* od kojeg drhte srca njegovih neprijatelja, treba mu devet osobina i alata: snažno srce, jaka ruka, marljivost, dobar konj, oklop, luk i strijela, oštar mač, bajunet i prikladan prijatelj. Aşik Paša se posebno bavi svakim od njih i objašnjava ovih devet elemenata.

Prije svega, junak (*alp*) trebao bi imati snažno srce koje se ničega ne boji i ne lomi kada vidi neprijatelja. Jer srce junaka je stup cijele vojske. Osoba koja nema hrabrosti ne biva junak:

Ana elbet tokuz nesne gerek

Evveli şol kim ola muhkem yürek

Ürkmeye hiç nesneden kaypınmaya

Muhkem ola yağı görüp sınımaya³⁸

---

³⁵ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 80.

³⁶ *Ibid*, str. 81.

³⁷ *Ibid*, str. 81.

³⁸ *Ibid*, str. 81.

Druga stvar koju junak treba jeste snaga. Ako osoba nema snagu i moć u rukama i tijelu, ne može biti prvak. Junak, koji će se boriti s bezbrojnim moćnicima, mora biti jak:

Bâzuda kuvvet gerekdür elde güç

Yagrını muhkem ola vü bilde güç

(Onun kolları ve elleri güçlü, sırtında ve belinde de dayanılmaz kuvveti olmalıdır.)³⁹

(Njegove ruke i šake moraju biti jake, a leđa i struk moraju biti nesalomljivi.)

Alp eren güçlü gerek kim armaya

Güçsüz olsa alplığı başarmaya

(Alperenin yorulmaması için güçlü olması gerekir. Gücü yoksa alplığı, yiğitliği başaramaz.)⁴⁰

(Junak treba da bude jak da se ne umori. Ako nema snage, ne može dostići hrabrost.)

Treće potrebno za junaka jeste trud. Četvrti uvjet junaka jeste imati dobrog konja koji može trčati svugdje. Baš kao konji hz. Hamzin „Aşkar“, kao hz. Alijev „Düldül“ i „Rahş“ Zaloglua Rüstema. Jer sve su alpe svoju slavu i ugled postigle na svojim konjima:

Alplığı er neyle eyler at-ıla

Alp ere key at gerek kim atıla

(Yiğit yiğitliğini at ile yapar; düşmana hücum için alperene iyi ve seçkin bir at gerekir.)⁴¹

(Junak svoju hrabrost čini s konjem; potreban je dobar i ugledan konj za napad na neprijatelja.)

Osim ovih značajki i elemenata, junaku su potrebni i neki alati koje bi trebao imati tokom rata: oklop, luk, sablja i bajunet. Naravno, riječ je o ratnom oruđu i opremi tog razdoblja. Kada Aşik Paša daje ove alate junaku, on stavlja sliku junaka spremnog za rat ili sužavanje bojnog polja svom neprijatelju:

Pes bişinçi âlet alpa ton-durur

Alpa alplik adını ton bildürür

---

³⁹ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 82.

⁴⁰ Ibid, str. 82.

⁴¹ Ibid, str. 83.

(İşte alpa beşinci alet zirhtir; o bu zirh ile alp olduğunu bilir.)⁴²

(*Ovdje je peti alat junaka oklop /pancir/; sa ovim oklopom on zna da je junak.*)

Aşik Paša, nakon što izbroji ovih osam odlika i alata kao zahtjev junaka, navodi da je deveta potreba junaka prijatelj:

Cümle alet oldı bu kez yârı yok

Bile arđınça yorır dildârı yok

(Bütün alet veya silâhları var; fakat ardaşı, yanında ve ardında giden dostları yoksa)⁴³

(*Imaju sav alat ili oružje, ali ako nemaju prijatelje koji idu sa njima i iza njih*)

Aşik Paša, nakon što je ovim stihovima opisao svijet junaka, bavi se vjerom junaka u preostalih stotinu dvostiha. Kao i u svjetskoj religiji, vjera ima devet uslova. To su autoritet, asketizam, sposobnost, ljubav, pokornost, šerijat, znanje, blagonaklonost i pravi prijatelj. Kad se pažljivo pogleda, vidjet će se da je Aşik Paša smisleno uskladio devet uslova svjetovne vjere s devet uslova religije.

Kemal Javuz u svom članku pod naslovom *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Yılları Şairlerinden Olan Âşık Paşa'da Ordu Fikri ve Alp Tipi* navodi da je Aşik Paša u ovom poglavlju od 164 dvostiha napisao gotovo *alpname*. Kemal Javuz također smatra značajnim to što se Aşik Paša bavio svijetom, vjerom junaka i junaštvom: „Ova ideja čuva svoju valjanost i u kasnijim periodima kao i u periodu osnivanja Osmanskog Carstva. Kada se ova situacija unese u život naroda i svaki pojedinac bude ovakav, nailazimo na zajednicu junaka (*alp*) u svim njenim materijalnim i duhovnim aspektima. Aşik Paša pred nama se pojavljuje kao veliki turski mudrac i mislilac koji tako živi i čije ideje nikada ne gube na vrijednosti. Ovim razmišljanjima on ne samo da daje mjesto ideji o izabranoj vojsci, koja važi i danas, već i pokazuje put. Zapravo, postoje dvije vrijednosti u osnivanju Osmanskog Carstva. Pjesnik ih opisuje pod imenom *alp*. Jedan od ovih; pravi junak (*alp*) štiti svijet, a drugi su istinski religiozni učenjaci koji pomažu ljudima da postignu vječnu sreću i pokazuju pravi put. Na ova dva temelja se diže i država. Pjesnik, koji zna i shvaća važnost ovoga, gotovo kao da je napisao *Alpname* u svom djelu po imenu *Garibnâme*.“⁴⁴

⁴² Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşik Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 84.

⁴³ Ibid, str. 85.

⁴⁴ Kemal Javuz, *Osmanlı Devletinin Kuruluş Yılları Şairlerinden Olan Aşik Paşa'da Ordu Fikri ve Alp Tipi*, Osmanlı C. IX, Ankara, Yeni Türkiye Yay., str. 56.

Kao što je već spomenuto, Ašik Paša, koji je pripremio mističnu i ideološku podlogu za svjetsku državu koju su uspostavili Turci s idejom jedinstva, postavio je jake temelje i dao snažne dokaze, razmišljao o ljudskim resursima države baveći se temom junaštva i, u izvjesnom smislu, društvenim inženjeringom.

2.6. ZNAKOVI ESNAFA U *GARIBNAMI*

Garibname, prvo i najobimnije djelo napisano na oguskom turskom jeziku na anadolskom polju 1330. godine, na najbolji način oslikava turski život i način života, u velikoj mjeri prikuplja tursku kulturu, daje društveni aspekt njenog doba općenito i postavlja ciljeve.

Potičući iz duboko ukorijenjene porodice koja je ostavila traga u anadolskoj turskoj historiji, Ašik Paša je također imao liderske kvalitete kao što su napredovanje i vođenje društva u kojem je živio. Budući da je svojim idejama i načinom života utjecao na tursko društvo seldžučkog perioda, njegovo najveće djelo, *Garibnama*, ogledalo je društvenog, kulturnog i intelektualnog života njegovog perioda.

Garibnama je enciklopedijsko poučno djelo i daje savjete sljedećim generacijama, kao i ljudima iz perioda u kojem je napisano. Međutim, u ovim savjetima predstavljenim u raznim pričama nalazimo i mnoge tragove, način života i način razmišljanja turskog društvenog života tog doba. Ašik Paša u svom djelu stalno govori o karakteristikama „dobrih ljudi“, „uzornih ljudi“. Stoga, u *Garibnami*, nalazimo dobar i uzoran ljudski/muslimanski profil koji ima dobro izbalansiranu ravnotežu između dunjaluka i ahireta.

Institucije koje su ostavile velike i trajne posljedice na društveni život jednog naroda svakako će naći svoje mjesto i u književnosti tog naroda. Nesumnjivo je da je institucija *Ahilika*, koja izražava udruživanje trgovaca i zanatlija u određenom periodu, obezbjeđujući nacionalno/lokalno ekonomsko strukturiranje, razvoj, ravnotežu i red u poslovnom i umjetničkom životu, našla svoje mjesto koje zaslužuje u turskoj književnosti.

Tragove ahijstva, koji je u tursku književnost ušao s različitim aspektima – preko mnogih pisaca i pjesnika bilo u divanskoj/klasičnoj, bilo u tesavufskoj, bilo u turskoj narodnoj književnosti – nalazimo i u djelima turskih pjesnika poput Junusa Emrea, Ahmed-i Gulšehrija i Sultan Veleda, koji su živjeli krajem XIII i početkom XIV stoljeća. Sasvim je prirodno da nailazimo i na važno ime iz istog razdoblja, Ašik Pašu i njegovo djelo *Garibnama*.

Bilo da je ahijstvo (*ahilik*) povezano s *aki*, koje nam dolazi u značenju „cömert, eli açık“ („velikodušan, darežljiv“) na turskom ili *ahi* što znači „kardeşim“ („moj brat“) na arapskom⁴⁵, stručnjaci koji istražuju ovu temu kažu da iako se ahijstvo temelji na futuvva organizaciji koja se razvila među Arapima, ono se još uvijek prilično razlikuje od futuvve. Slažu se da su ahijstvo na tim prostorima razvili i oblikovali anadolski Turci, odnosno da je to institucija specifična za anadolske Turke.

Naime, ova organizacija, kako izvori govore, postoji još od prvoga čovjeka, poslanika Adema pa i poslije, o čemu svjedoče *šedžerama* ili *pirnamama tabačkog esnafa*, navedeni lanci prenošenja znanja/vještina. Pošto su svi Božiji poslanici u mladosti bili čobani ili goniči stoke, u nedostatku drugih materijala bavili su se štavljenjem i obradom kože za izradu odjevnih predmeta. Slijedeći primjere Poslanika i tradicije nastale su esnafske organizacije, a izvori govore i o opasivanju (*kuşanma*) pira esnafske organizacije Ahija Evrena koje je činio sâm poslanik Muhamed, a. s. Odatle se tabački zanat smatrao za najstariji i bio najprivilegovaniji. „Prema šedžeri tabaka, koja je uspostavila prema duhovnom lancu hijerarhiju koja je vrijedila kao dokaz za izvođenje prava na kompetencije upravljanja i nadzora, poslanici, evlije, duhovni polovi su od prvog čovjeka na Zemlji bili vezani za tabački odžak kao značajno proizvodno mjesto, pa je tako statutom cehova određeno da kožarski radnici/tabaci budu uzor u organizaciji esnafa. Glavni organizator esnafa Ahi Evren sam je kao tabak oživio i izgradio odžake tabhane u svim islamskim zemljama poslavši svoje zastupnike da izgrade odžake tabhane i zavije. Nakon Ahija Evrena, kako to navodi šedžera tabaka, ahi baba je postao Abdul-Kadir Gejlani, koji je oživio etiku futuvveta i kao pročelnik jednog među raznim tarikatima nastavio građenje i obnovu odžaka tabhana i zavija po islamskim zemljama. Pošto je tabački esnaf imao primarno mjesto u ukupnoj esnafskoj organizaciji, a i sarači su vrlo blisko vezani za ovaj esnaf – budući da su se bavili preradom kože i izradom raznih predmeta od kože, u te esnafa koji su od početka imali povlašten status ulazili su samo muslimani.“⁴⁶

Organizacija esnafa (*ahilik*), za koju ne sumnjamo da je turska institucija, i esnaflije (*ahije*) koji pripadaju ovoj organizaciji, zaista je imala veoma važne funkcije koje su oživljavale i regulisale ekonomski, društveni, pa i vojni život u periodu anadolskih Seldžuka, bejluka i Osmanskog

---

⁴⁵ Značenje riječi *aki* i *ahi* preuzeta su od prof. dr. Gunšena, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 89. U *Türkçe-Srpça Sözlük* i *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat* nije moguće naći ekvivalente riječi koje je dao prof. Gunšen. Kod Ismaila Parlatira u *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* postoji ekvivalent riječi *ahi*.

⁴⁶ Azra Gadžo-Kasumović, *Veza esnafa u Bosni sa tekijom u Kiršehiru*, Prilozi za orijentalnu filologiju, vol. 49/2000, Sarajevo, 2000, (111-175), str. 140.

Carstva. Stoljećima su, zahvaljujući njima, umjetnost i trgovina stavljani u žižu i utvrđena su načela esnafa: kloniti se svih vrsta harama, biti blag i saosjećajan, opraštati i ne zamjeriti, ne zavidjeti, održati datu riječ, ne izdati, zaštititi i posjedovati povjerenje, prikriti mane drugih ljudi, ne biti škrt, brinuti se o putnicima i ne slati ih praznih ruku nakon što su im dati hrana i piće. Sve ovo nije ograničeno samo na ekonomski život u zemlji; to su važne funkcije koje regulišu percepciju, razmišljanje, način života i društveni život ljudi. Društvo u kojem dominiraju ljudi koji rade, proizvode i zarađuju, jedu, hrane druge i dijele ono što zarade sigurno će biti u jedinstvu i slozi.⁴⁷

Naravno, nije moguće misliti da bi Aşik Paša bio ravnodušan prema sistemu i organizaciji koja je bila toliko djelotvorna u društvenom životu i da se principi ove organizacije ne bi odrazili na *Garibnami*. Štaviše, ako uzmemo u obzir da su i Aşik Paša i Ahi Evran-ı Veli, pir i osnivač Ahilik organizacije, živjeli manje-više savremeno i na istom mjestu, odnosno Kirşehiru, slika postaje jasnija.

U ovom dijelu, ispitujući Aşik Pašinu *Garibnamu* u smislu ahijske kulture, kao jedna turska institucija koja sakuplja znalce umjetnosti i zanata, bit će riječi o važnim funkcijama u društvenom, ekonomskom, pa čak i vojnom životu Anadolije u XIII i XIV stoljeću. Pokušali smo prikazati principe i karakteristike Ahi organizacije koje se ogledaju u *Garibnami*. U tu svrhu detaljno je pregledano 10.613 dvostih *Garibname* od početka do kraja u vezi s ahijском kulturom i principima, koje je objavio Kemal Javuz. Vidjeli smo da nam *Garibnama* također nudi obilje materijala u smislu kulture ahilizma.

U *Garibnami*, koja privlači pažnju u smislu obilja tema, prema procjeni prof. dr. Kemala Javuz, obuhvaćeno je i obrađeno više od petsto pedeset tema. U jednoj od svojih studija, Javuz je iznio *Ideju trgovine kod Aşik Paše* zasnovanu na *Garibnami*. Aşik Paša objašnjava vrijednost novca, srebra i zlata, a sve počinje samim pronalaskom i iskopavanjem rude, koja se obrađuje. S obzirom na to da je u samom Kirşehiru u tom periodu postojala kovnica novca, pitanje novca je bilo aktuelna tema, a Aşik Paša je bio pjesnik zainteresovan za trgovinu kao i ostala društvena dešavanja tog perioda.⁴⁸

---

⁴⁷ Detaljne opise postulata i načela futuvveta i ahija, kao i historijsko opasivanje samog poslanika Muhameda, a. s., i prvih ashaba, možemo naći i kod Fejzullaha Hadžibajrića u radu: *Osvrt na dva rukopisa na turskom jeziku*, Prilozi za orijentalnu filologiju, Vol. 8, No 13–14, Sarajevo, 1987, str. 113-124.

⁴⁸ Za više informacija o ovoj temi pogledati rad: Kemal Javuz, *Aşik Paşa'da Ticaret Fikri*, İlmî Araştırmalar, Güz 16, İstanbul, 2003, str. 117-124.

Pokušali smo uključiti karakteristike koje se odnose na moral i principe Ahilik organizacije sa odjeljcima i dvostisima koji sadrže poglede direktno na ahije i Ahi Babu, koji ima važnu poziciju u društvu.

Aşik Paša navodi u 8. priči petog poglavlja njegovog djela da postoji pet kapija kojima treba biti odan i čiji blagoslov treba zaslužiti, a po redu to su: roditelj, učitelj/majstor, ahija, šejh/hodža i hazreti Poslanik/Allah – ovim riječima:

Dünyada biş kapu vardur iy safâ

Her birine cân-ıla kılğıl vefâ

Her kim ol biş kapudan alkış ala

Şeksüzin andan Çalap hoşnûd ola

İşid imdi *ata-y-ıla ana*-durur

Biri *üstâdun* degül mi ne-durur

Biri *ahi* birisi *şeyh kapısı*

Olsa gerek her birinün tapısı

Biri hod *Hazret*-durur bellü beyân

Biş kapu bunlar-durur bilgil 'ayân (3101-3105)⁴⁹

Kao što se vidi, Aşik Paša poslije roditelja na drugo mjesto stavlja majstora, ahije na treće i učitelja/hodžu na četvrto mjesto. Veoma je značajno da su majstor, ahi i hodža pored roditelja na listi ljudi koji imaju veliko pravo koje se ne može ničim platiti, a to se poklapa s moralom i principima ahilizma/futuvveta. Aşik Paša također kaže da trgovci i umjetnici trebaju služiti iskreno svom Piri Ahiji, daleko od licemjerja, trebaju pokazati strpljenje i trud kako bi naučili moral i načela ahijskog reda, da budu velikodušni, a ne da budu zalučeni imetkom, da budu fini prema onima koji dolaze i da ih ne šalju praznih ruku, savjetuje da se čuvaju grijeha i budu

---

⁴⁹ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 91.

istinski robovi na Božijem putu, da upućuju one koji zalutaju i griješe, da se klonu oholosti i mržnje i da budu gostoljubivi, te skreće pažnju na to da će samo ako ispune sve navedeno postići blagoslov Ahije i Božije zadovoljstvo. Očigledno je da su ovi savjeti moral i načela ahijjskih esnafa. Opet je jasno da Aşik Paša, koji je ovo rekao, svim srcem vjeruje u ove moralne principe i načela. Jer onaj koji ovo govori je i sam takav.

U *Garibnami*, majstor također ima vrlo posebno mjesto i važnost pored morala i principa ahijjskog reda. Jer on je druga važna osoba nakon roditelja, koji neće pokazati nikakvu zamjerku u poštovanju i služenju, a njegov blagoslov svakako treba primiti:

Ol tamâm oldı bu kez *üstada* gel

Cehd kıl anun dahi alkışın al

Kim Çalap hoşnûd ola her dem sana

Rahmet ola yoldaşun önden sona

Nidüp *üstâd* alkışın sen olasın

Hem Çalap hoşnudlığını bulasın

Eydeyüm kıldan kıla dinler-isen

Dinleyüp söz ma 'ninin anlar-ısan

Hidmet it *üstâduna* sen kul gibi

Şöyle kim ol bay sen yohsul gibi (3118–3122)⁵⁰

Šegrt ili kalfa mora, naravno, poštovati svog majstora i dobiti njegov blagoslov. Budući da se posao ne uči lako, da bi mu se ruke izvještile za posao, potrebno je proći mnogo faza, ali najvažnija faza ovog puta jeste proces prolaska kroz izobrazbu majstora, a svaki šegrt ili kalfa svoje zanimanje uči od svog majstora.

---

⁵⁰ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 93.

Aşik Paša u 6. priči 10. poglavlja *Garibname* kaže da na svijetu postoji deset vrsta prijatelja za muslimane, da s njima žive u miru i sigurnosti na svijetu, pa će im zato na ahiretu biti oprošteno, a njihovi neprijatelji će biti uništeni. Ovih deset prijatelja, koji omogućavaju muslimanima da spase oba njihova svijeta, jesu Bog, Poslanik islama, imami, evlije, ulema, šejh, prijatelji i drugovi na putu istine, majka i otac, majstor zanata i pravedni sultan.

Deveti prijatelj spomenut u ovom poglavlju također je majstor zanata. On je taj koji podučava svoju umjetnost svog šegrta ili kalfu i pokazuje im blago zarade. Majstor zanata, koji se u narodu uspoređuje s nepresušnom šumom, najpouzdaniji je i najodaniji prijatelj cijeloga života. Narod zarađuje od umjetnosti koju on predaje, ta umjetnost ne stari, niti se troši i lomi. Sve to obilje i neiscrpnost treba zahvaliti majstoru. Ko nema majstora u svom životu na ovom svijetu, nema ni izgleda ni trgovine među ljudima. Osim toga, ovaj majstor ne želi ništa od svog šegrta i kalfe. Njegova jedina želja je da njegov učenik usvoji umjetnost i vještinu zanata. U 5. priči 10. poglavlja *Garibname* uključeni su izrazi ahijskog reda „feta“ i „fütüvvet“. Također je naglašena osobina velikodušnosti kao jedno od važnih načela ahilika.

Aşik Paša također brine o tome da u svom poslu bude dobra i uzorna osoba. Po njemu, ne treba žudjeti za svijetom i imetkom, treba biti ponosan i na siromaštvo i biti zadovoljan onim što imaš, a to je i naredba poslanika Muhammeda, a. s., jer hz. Poslanik je rekao: „Siromaštvo je moj ponos.“ (El fakru fahrî). Ove osobine, koje su karakteristične za iskrenog muslimana, također su među principima ahilizma. U svojoj *Garibnami* Aşik Paša je izrazio mnoga pitanja i teme koje se hvale i preporučuju kao ahijjski principi u futuvvetnamama, a on se stavio na mjesto ahijjskog šejha i preporučio da ih se slijedi. Neke od njih su sljedeće:

İkilik eyleme hîç kimse-y-ile

Hoş dirilgil yohsu-ıla bay-ıla (664)⁵¹

(Ni s kim ne dolaziti u neslaganje, dobro se slagati sa svima, bogatim i siromašnim);

Tanrı 'ilmin hoş-durur öğrense çok

Dutmasa öğrenmegün assısı yok (756)⁵²

(Ljepota je u učenju božanskih znanosti, ali i da ljudi trebaju djelovati u skladu sa svojim znanjem, inače ovo znanje neće biti od koristi);

---

⁵¹ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 98.

⁵² Ibid, str. 98.

Dünyada gün varsa sende ehliyet

Dünyada dün varsa sende cehliyet (922)⁵³

(Sposobnost i stručnost u ljudskim bićima su kao dan u svijetu, a neznanje kao noć);

Potrebni su savjeti koji će loše osobine kao što su oholost, mržnja, griješenje, poricanje, dvoličnost, škrtost, varanje, ljutnja, neznanje, zavist, nevjerovanje, prevara, bijes, pohlepa, smutnja i razdor, držati podalje da ne prljaju dušu i da im duša ne robuje.

Ako posmatramo pitanje obrazovanja sa današnjim shvatanjima – obrazovanje šegrta i kalfe, u organizaciji ahijstva, koja je preuzela mnoge važne funkcije u ekonomskom, društvenom, vjerskom, vojnom i drugim aspektima društvenog života – ono je blistavo. Jer, u ahijskoj zajednici stručno obrazovanje i moralno vaspitanje su se primjenjivali u jedinstvu. Drugim riječima, moralno i stručno obrazovanje je davano zajedno. Moralno i bontonsko vaspitanje je davano u ahijskim ložama koje su osnovala udruženja Ahija, a stručno obrazovanje se davalo na radnim mjestima kao što su radionice i trgovine. Iako je bilo dano na dva odvojena mjesta, na poslu i izvan posla, oni su se međusobno dopunjavali. Majstor, koji je bio odgovoran za podučavanje svog šegrta i kalfe svim suptilnostima svoje umjetnosti i zanata, također je morao moralno dobro obučiti svog šegrta i kalfu. Ovu disciplinu konkretnije vidimo u savjetima majstora u „svečanosti opasivanja pojasa“ koja se održava za šegrta ili kalfu koji je dostigao određenu razinu u struci: „O, sine, prije svega, ne gledaj haram, ne laži, ne jedi haram, ne nosi haram, ne pij haram, budi zadovoljan, ne žudi za ovosvjetskom imovinom. Ne mjeri pogrešno i ne zakidaj na vagi. Ne gledaj uvredljivo pirove čije si zakone prekršio. Ne idi ispred velikana. Budi strpljiv. Ne iznevjeri emanet. Znaj oprostiti kad si jak i superioran, i budi dovoljno velikodušan da daješ drugima kad si i sam u potrebi.“

Futuvvetname, poznate kao „etički propisi“ ahilizma, bile su knjige koje su se, na neki način, temeljile na Kur'anu i hadisima koje je razvio islamski sufizam, opisujući ljudski model dobrog morala i ideala, te uključuju moralna načela koja bi trebalo da slijedi ne samo omladina (šegrti i kalfe) nego i svi članovi društva. Kada pogledamo pravila ili principe futuvve, koja su navedena u futuvvetnamama i koja čine moral ahijstva, pronalazimo mnoga dobra moralna načela kao što su: biti dobroćudan i lijepog ahlaka i ponašanja, biti istinoljubiv i pouzdan u svom poslu i životu, biti odan u riječima i ljubavi, biti nasmijan i slatkorječiv, izbjegavati greške, biti skroman, poštivati roditelje, napustiti ogovaranje, ne izdati tuđu imovinu, biti

---

⁵³ Ahmet Günşen, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-Edebi Kişiliği ve Eserleri)*, Kırşehir, 2006, str. 98.

stpljiv, izbjegavati loše riječi i djela, štititi i bdjeti nad onima koji su u njihovoj naravi i službi. U tom smislu, *Garibnama*, koja uključuje mnoge dobre navike i prakse koje možemo nazvati moralom i načelima ahijstva, nesumnjivo je poučna knjiga, prožeta je Kur'anom i hadisima, i crta portret idealne osobe čija su oba svijeta, i dunjaluk i ahiret, uspješna i sretna.

ZAKLJUČAK

Ašik Paša je bio turski pjesnik koji je živio između 1272. i 1333. godine. Odigrao je ključnu ulogu u razvoju turskog jezika i književnosti. Njegov značaj ne leži samo u njegovoj umjetničkoj vještini, već i u njegovom doprinosu formiranju i afirmaciji turskog jezika kao književnog sredstva. Kroz svoje najpoznatije djelo, *Garibnamu*, Ašik Paša je uspio da stvori kompleksnu i bogatu jezičku strukturu koja je odražavala duhovne i filozofske teme tog vremena. Njegova upotreba turskog jezika u stihovima nije samo osvježila stil i formu već je i doprinijela razvoju turskog jezika, koji je sve više postajao sredstvo za izražavanje složenih ideja i osjećanja.

Garibnama se odlikuje upotrebom alegorijskih naracija i bogate simbolike koja oslikava turski jezik u njegovom punom sjaju. Kroz ovu pjesničku formu Ašik Paša je dao značajan doprinos razvoju turskog književnog izraza. Osim što je uticao na razvoj jezika, Ašik Paša je kroz svoje djelo pomogao i u oblikovanju književnih konvencija koje su se nastavile razvijati u turskoj književnosti. Njegova sposobnost da kombinuje tursku jezičnu tradiciju sa sufijskim učenjima omogućila je stvaranje djela koja su i danas cijenjena zbog svoje estetske i intelektualne vrijednosti.

Ašik Paša je jedna osebujna ličnost. On je jedan od ljudi koji je svojom poetskom snagom i ljubavlju prema turskom imao najveći udio u rađanju i razvoju turskog jezika i književnosti na anadolskom polju. Shvativši vrlo rano da je neophodno pisati na jeziku kojim govori narod, svoja djela je napisao na turskom jeziku. Ašik Paša je, uz druge umne ljude svoga vremena, pišući na turskom jeziku doprinio razvijanju tog jezika u krugu islamske kulture. Iako su arapski i perzijski jezik bili već razvijeni jezici i mnogi pisci i pjesnici koristili te jezike da bi iskazali veličinu svojih misli, ovi koji su pisali na turskom razvijali su turski jezik i ostvarivali kontakt s narodom. Na taj način su pružali narodu znanje i obrazovanje.

Ašik Paša je veliki pjesnik i mudrac koji je nadmašio period u kojem je živio, i razbio uske kalupe vremena i pisao o stvarnoj suštini postojanja. Svojim djelom *Garibnama* ne samo da

oslikava prilike i dešavanja svog vremena nego daje univerzalne upute i savjete za svakog čovjeka, koji bi, ako ih se pridržava, doveli do sreće na oba svijeta. Također, njegovo djelo *Garibnama*, u kojem je obrađeno više od pet stotina tema, kako svjetovnog tako i vjerskog karaktera, može poslužiti kao vjeran izvor činjenica i informacija o jako važnim temama iz tog perioda.

Što se tiče osnovnog rječnika *Garibname*, vidjeli smo da, osim što je s vremenom prošao kroz male promjene, on je i dalje daleko od snažnog utjecaja arapskog i perzijskog jezika. Što se tiče cjelokupnog rječnika, *Garibnama* je među prvima po omjeru upotrebe arapskih i perzijskih riječi, a u korist turskog jezika, u povijesti anadolskog turskog pisanog jezika. Ona predstavlja najčišće i najjasnije djelo napisano na turskom jeziku u tom periodu.

U jeziku Ašik Paše postoji mnogo arhaičnih riječi koje potiču iz staroturskog jezika. Broj ovih riječi korištenih u razdoblju staroturskog jezika (VIII–XIII stoljeće), koje je uključeno u *Garibnami*, iznosi više od pet stotina. Popis vokabulara sažet sa primjerima stihova iz *Garibname* pokazuje da je staroturski, prethodni jezik pisanja, imao veliki utjecaj na vokabular Ašik Paše i *Garibname*. U tom pogledu, *Garibnama* je vrlo bogato i važno djelo koje ne samo da povezuje staroanadolski turski s kopturškim, ujugurskim i karahanidskim turskim već djeluje kao izvor za turski jezik pisanja i književnosti u Anadoliji od XIII do XV stoljeća. Također, veliki dio vokabulara *Garibname* prisutan je i dan-danas u Kiršehiru i okolnim regijama.

Ašik Paša je svojim radom i stvaralaštvom uticao i na neke pisce i pjesnike kasnijeg perioda. Yazicioglu Mehmed, Kajgusuz Abdal, Ešrefoglu Rumi, Baki, Šejh Galip i mnogi drugi bili su pod uticajem Ašik Paše od načina na koji koriste jezik do njihovog načina razmišljanja. Osim toga, Ašik Paša je prvi u turskoj književnosti koji se u Anadoliji razvio u smislu mudrosti, a to će ostaviti traga i na nekim kasnijim velikim pjesnicima kao što su Ahmedi i Nabi.

U konačnici, Ašik Paša ostaje jedna od najvažnijih figura turske književnosti, čiji doprinos razvoju turskog jezika i književnosti nikada ne može biti preneglašen. Njegovo djelo je temelj za razumijevanje i dalji razvoj turskog književnog i jezičkog nasljeđa, čime je značajno obogatio kulturni i intelektualni život Anadolije.

SAŽETAK

Ovaj rad se bavi Ašik Pašom (*Aşık Paşa*), jednim od najznačajnijih sufijskih pjesnika XIII–XIV stoljeća. Poseban fokus je na njegovom djelu *Garibnama* i njegovom doprinosu razvoju turskog jezika. Ašik Paša (1272–1333) je odigrao ključnu ulogu u razvoju turskog jezika i književnosti. Njegovo najpoznatije djelo, *Garibnama*, ističe se bogatom jezičkom strukturom i filozofskim temama, a Ašik Paša je kroz njega afirmisao turski jezik kao sredstvo za izražavanje složenih ideja. Pisao je na turskom jeziku, prepoznajući važnost izražavanja na jeziku naroda, čime je doprinio njegovom razvoju unutar islamske kulture. *Garibnama* obrađuje brojne teme, pružajući univerzalne savjete i informacije o životu tog vremena. Pjesnik je koristio alegorijske naracije i simboliku, što je obogatilo turski književni izraz i uticalo na formiranje budućih književnih konvencija.

Rad analizira jezik *Garibname*, upoređujući ga sa savremenim turskim jezikom i ispituje uticaj arapskog i perzijskog. Ašik Paša je, svojim stilom i tematikom, postavio temelje za budući razvoj turske književnosti, a njegovo stvaralaštvo je uticalo na mnoge kasnije pisce, ostavljajući dubok trag u turskoj književnosti.

Kroz analizu *Garibname* rad pokazuje da Ašik Paša predstavlja jednog od najvažnijih autora u turskoj književnosti, čije djelo je ključno za razumijevanje kulturnog i jezičkog nasljeđa Anadolije.

Ključne riječi: *Ašik Paša, Garibnama, turski jezik, doprinos, razvoj, XIII–XIV stoljeće*

SUMMARY

This work discusses Aşık Paşa, one of the most significant Sufi poets of the 13th-14th centuries. It focuses on his work *Garibname* and his contribution to the development of the Turkish language. Aşık Paşa (1272-1333) played a crucial role in the evolution of Turkish language and literature. His most renowned work, *Garibname*, stands out for its rich linguistic structure and philosophical themes, establishing Turkish as a medium for expressing complex ideas. Writing in Turkish, he recognized the importance of expressing oneself in the language of the people, thereby contributing to its development within Islamic culture.

Garibname addresses numerous themes, providing universal advice and insights about life during that period. The poet employed allegorical narratives and symbolism, enriching Turkish literary expression and influencing the formation of future literary conventions. The paper analyzes the language of *Garibname*, comparing it to contemporary Turkish and examining the influence of Arabic and Persian. Through his style and themes, Aşık Paşa laid the groundwork for the future development of Turkish literature, impacting many later writers and leaving a profound mark on Turkish literary tradition.

Through the analysis of *Garibname*, the paper demonstrates that Aşık Paşa is one of the most important authors in Turkish literature, whose work is essential for understanding the cultural and linguistic heritage of Anatolia.

Keywords: *Aşık Paşa, Garibname, Turkish language, contribution, development, 13th-14th century*

LITERATURA

- Čaušević, Ekrem, *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1996.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 26. Baskı (2010)
- Đinđić, Slavoljub, Mirjana Teodosijević, Darko Tanasković, *Türkçe-Sırpça sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1997.
- Erkoç, Ethem, *Aşık Paşa ve Oğlu Elvan Çelebi*, Çorum, 2020.
- Gadžo-Kasumović, Azra, *Veza esnafa u Bosni sa tekijom u Kirşehiru*, Prilozi za orijentalnu filologiju, vol. 49/2000, Sarajevo, 2000, str. 111-175.
- Günşen, Ahmet, *İlk Türkçecilerden Kırşehirli Aşık Paşa (Hayatı-edebi kişiliği ve eserleri)*, Kırşehir, 2006.
- Günşen, Ahmet, *Kırşehir ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Ankara, 2000, TKD Yay.
- Günşen, Ahmet, *Kırşehir ve Yöresi Ağızları Sözlüğü*, Ankara, 2001.
- Hadžibajrić, Fejzulah, *Osvrt na dva rukopisa na turskom jeziku*, Prilozi za orijentalnu filologiju, Vol. 8, No 13-14, Sarajevo, 1987, str. 113-124.
- İhsanoglu, Ekmeleddin, Urednici izdanja na bosanskom jeziku: Fehim Nametak i Enes Karić, *Historija Osmanske države i civilizacije II*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2008. (prijevod Kerima Filan)
- Kut, Günay, *Aşık Paşa*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 4, s. 1-3, 1991.
- Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ, Ankara, 2005.
- Mengi, Mine, *Garibname'de Alplık Geleneği ile İlgili Bilgiler*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, s. 481-496, 1985.
- Nametak, Fehim, *Historija turske književnosti*, Orijentalni institut, Sarajevo, 2013.
- Parlatur, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara, 2006.
- Smailagić, Nerkez, *Leksikon Islama*, Svjetlost, Sarajevo, 1990.
- Şeker, F. Aslı, *Aşık Paşa'nın Garibname'sinde Kutadgu Bilig ile Yunus Emre, Ahi Evren ve Hac-ı Bektaş Veli İzleri*, 38. ICANAS: Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 15. 10. 2007. Bildiler, Edebiyat Bilimi Sorunları ve Çözümleri, c. III, Ankara, 2008, str. 1463–1482.

- *Türkiye 'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, c. 1-12, Ankara, TKD Yay.
- Yavuz, Kemal, *Çeşitli Yönleri ile Mantiku't-Tayr ve Garib-name Mesnevileri*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 31 (0), 2004, str. 345-356.
- Yavuz, Kemal, *Osmanlı Devletinin Kuruluş Yılları Şairlerinden Olan Aşık Paşa'da Ordu Fikri ve Alp Tipi*, Osmanlı C. IX, Ankara, Yeni Türkiye Yay., str. 554-566, 1999.
- Yavuz, Kemal, *Aşık Paşa'da Ticaret Fikri*, İlmî Araştırmalar, Güz 16, İstanbul, str. 117-124, 2003.
- Yetiş, Kazım, *Garipname'de Akıl*, Beşir Kitabevi, Kırşehir, 2008, str. 111-134.